

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE'DEKİ AZINLIKLAR
KONUSUNA YAKLAŞIMININ TÜRKİYE-AVRUPA
BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ**

Ayşe KÖSE

Danışman
Doç.Dr.Nazif Mandacı

2010

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

2005800592

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Ayşe KÖSE
Tez Başlığı : Avrupa Birliği'nin Türkiye'deki Azınlıklar Konusuna Yaklaşımının Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri
Savunma Tarihi : 02.11.2010
Danışmanı : Doç.Dr.Nazif MANDACI

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Doç.Dr.Nazif MANDACI	YAŞAR ÜNİVERSİTESİ	
Yrd.Doç.Dr.Nazmi ÜSTE	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Yrd.Doç.Dr.Müge AKNUR	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	

Oybirliği ()

Oy Çokluğu (X)

Ayşe KÖSE tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "**Avrupa Birliği'nin Türkiye'deki Azınlıklar Konusuna Yaklaşımının Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri**" başlıklı Tezi (V) / Projesi () kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Avrupa Birliği’nin Türkiye’deki Azınlıklar Konusuna Yaklaşımının Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Ayşe KÖSE

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Avrupa Birliği'nin Türkiye'deki Azınlıklar Konusuna Yaklaşımının Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri

Ayşe KÖSE

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Avrupa Birliği Anabilim Dalı
Avrupa Birliği Programı

Etnik ve dini azınlıklar Avrupa Birliği gibi uluslar üstü kuruluşların çatısı altında ulus-devletlerde olduğundan daha etkili bir siyasi aktör olarak yer bulmaktadırlar. Öte yandan, AB devletlerin egemenliğini kısıtlayan unsurlar arasında güçlü sivil toplum yanısıra siyasal ve kültürel haklarını tam olarak kullanabilen azınlıkların bulunmasından memnun görünmektedir. Hiç kuşkusuz, AB'nin bu duruşu azınlıkları iki yönlü olarak olumlu etkilemektedir. Uluslararası hukuk bağlamında ilan etmiş olduğu azınlıklar yanısıra çok sayıda etnik ve dini gurubu barındıran Türkiye açısından ise AB'nin bu politikalarının bazı sonuçları bulunmaktadır.

Hiç kuşku yok ki, AB'ye tam üye olabilmenin siyasi koşullarından biri, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunmasını garanti eden kurumların işletilebilmesidir. Böylelikle Türkiye'nin AB üyeliği açısından ülkedeki azınlıkların durumu daha da hayati hale gelmektedir.

Bu bağlamda, bu çalışmada azınlık kavramı ile azınlık haklarının gelişimi ve hukuk kaynaklarındaki yeri incelenmekte, Türkiye ve AB'nin azınlık haklarına bakışı ışığında Türkiye-AB ilişkileri değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: 1)Azınlık, 2)Avrupa Birliği, 3)Avrupa Birliği'nin Azınlık Politikaları, 4) Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri

ABSTRACT

Master Thesis

The Influences of Turkey's Minority Policies on Its Relations with the European Union

Ayşe KÖSE

**Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department European Union
European Union Program**

Ethnic and religious minorities has become more substantial political actors under the roof of the European Union than they are within the borders of nation states which consist of the Union. On the one hand, the EU seems pleased to see that not only strong civil society but also minorities which strive for enjoying their political and cultural right in maximum level has drastically constrained the sovereignty of the nation-states. To be sure, both stands of the EU reinforces the position of minorities from two directions.

No doubt, one of the tenets of the EU conditionality is respect for ethnic, religious and cultural minorities and operability of the institutions that are set up to preserve their rights. In this context, minorities has been one of the most vital issues that Turkey should show considerable interest.

In sum, in this study, the development of the concept of minority and their place in juridicial sources are to be unfolded. Secondly, study aims at investigating Turkey-EU relations under the light of Turkey's current policies regarding its minorities.

Key words: 1) Minority, 2)European Union, 3)Minority Policies of European Union, 4) Turkey- European Union Relations

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE'DEKİ AZINLIKLAR KONUSUNA YAKLAŞIMININ TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AZINLIK İLE BAĞLANTILI KAVRAMLAR VE AZINLIĞIN TANIMI

1.1. ULUS DEVLET VE AZINLIKLAR	5
1.1.1. Kimlik ve Etnisite	5
1.1.2. Ulus ve Ulus Devlet	7
1.1.3. Azınlıklar ve Üniter Devlet.....	8
1.1.4. Azınlıklar: Tanım ve Kapsam	11
1.1.5. Dilsel, Dinsel ve Ulusal Azınlıklar	12
1.2. ULUS DEVLETLER VE AZINLIKLARA İLİŞKİN SORUNLARA GENEL BAKIŞ.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

AZINLIK HAKLARI VE AZINLIK HAKLARININ HUKUKSAL KAYNAKLARI

2.1. AZINLIK HAKLARI KAVRAMI	19
2.1.1. Azınlık Haklarının Tarihsel Gelişimi.....	21
2.2 AZINLIK HAKLARININ HUKUKSAL KAYNAKLARI.....	25
2.2.1. Azınlık Haklarının Evrensel Ölçekli Hukuksal Kaynakları.....	25
2.2.2. Azınlık Haklarının Bölgesel Ölçekli Hukuksal Kaynakları.....	27

2.2.2.1. Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi (AIHS).....	27
2.2.2.2. Avrupa Sosyal Şartı	28
2.2.2.3. Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı.....	29
2.2.2.4. Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme.....	29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE’NİN AZINLIK HAKLARINA

YAKLAŞIMI

3.1. TÜRKİYE’NİN AZINLIK HAKLARINA YAKLAŞIMI	31
3.1.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Azınlıkların Durumu	31
3.1.2. Lozan Antlaşması ve Azınlıklar Sorunu	35
3.1.3. Türkiye Cumhuriyeti’nde Azınlıkların Durumu	37
3.2. AVRUPA BİRLİĞİ’NDE AZINLIK HAKLARI.....	39

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNDE AZINLIKLAR KONUSU

4.1. AVRUPA BİRLİĞİ’NİN AZINLIKLARLA İLGİLİ TÜRKİYE’DEN BEKLENTİLERİ BAĞLAMINDA İLERLEME RAPORLARINDA AZINLIKLARLA İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER.....	43
4.1.1. 1998 Yılı İlerleme Raporu	44
4.1.2. 1999 Yılı İlerleme Raporu	45
4.1.3. 2000 Yılı İlerleme Raporu	46
4.1.4. 2001 Yılı İlerleme Raporu	47
4.1.5. 2002 Yılı İlerleme Raporu	47
4.1.6. 2003 Yılı İlerleme Raporu	48
4.1.7. 2004 Yılı İlerleme Raporu	49
4.1.8. 2005 Yılı İlerleme Raporu	50
4.1.9. 2006 Yılı İlerleme Raporu	51
4.1.10. 2007 Yılı İlerleme Raporu	51
4.1.11. 2008 Yılı İlerleme Raporu	52
4.1.12. 2009 Yılı İlerleme Raporu	53

4.2. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BEKLENTİLERİ KARŞISINDA AZINLIKLARLA İLGİLİ TÜRKİYE'NİN YAPMIŞ OLDUĞU DÜZENLEMELER.....	53
4.2.1. Anayasa Değişiklikleri	54
4.2.1.1. 2001 Yılında Yapılan Anayasa Değişiklikleri	54
4.2.1.2. 2004 Yılında Yapılan Anayasa Değişiklikleri	57
4.2.2. Uyum Yasaları	59
SONUÇ	66
KAYNAKLAR	70

KISALTMALAR

(AB)	Avrupa Birliği
(AET)	Avrupa Ekonomik Topluluğu
(AGİK)	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
(AGİT)	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
(AİHS)	Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi
(ASŞ)	Avrupa Sosyal Şartı
(BM)	Birleşmiş Milletler
(DGM)	Devlet Güvenlik Mahkemesi
(HSYK)	Hakimler Savcılar Yüksek Kurulu
(İHEB)	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
(KOB)	Katılım Ortaklığı Belgesi
(KDRP)	Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi
(TBMM)	Türkiye Büyük Millet Meclisi
(TRT)	Türkiye Radyo Televizyonları
(RTÜK)	Radyo Televizyon Üst Kurulu
(UP)	Ulusal Program

(YÖK) Yüksek Öğretim Kurumu

(YSK) Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

İnsanların kendilerine en çok sorduğu “kimim ve nereden geldim” sorularının etnik kimliği ve etnik ayrışmaları, etnik ayrışmaların da azınlık sorununu körüklediği düşünüldüğünde azınlık haklarının günümüzde en çok konuşulan ve tartışılan konuların başında gelmesi şaşırtıcı değildir. Türkiye’nin 1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu’na (AET) yaptığı üyelik başvurusu ile başlayan Avrupa Birliği (AB) yolculuğunda da en can alıcı konulardan biri olarak azınlıklar konusunun yer aldığı söylenebilir. AB-Türkiye ilişkileri bağlamında Türkiye’de gündemden hiç düşmeyen azınlıklar meselesinin tam olarak kavranabilmesi için ise başta “ulus-devlet” ve “üniter devlet” olmak üzere çeşitli kavramların irdelenmesi gerekmektedir.

Genel bir kaniya göre, Otuz Yıl Savaşları sonunda yapılan 1648 Westphalia Barışı, ulus-devletin ortaya çıkmasında önemli bir dönüm noktasıdır. Milliyetçilik kavramının gelişmesinde en önemli etken olarak kabul edilen 1789 Fransız İhtilali ve 1848 Sanayi Devrimi’nin sonucunda belirgin şeklini alan ulus-devletin dayanağının tek bir etnik yapıya bağlı olduğunu öne süren yaklaşımlar göze çarpmaktadır. Ancak, ulus-devletin geçirdiği aşamalara daha özenli bir biçimde bakıldığında, ulusun etnik anlamda homojen bir topluluk olmadığı, tam tersine çoğunlukla etnik anlamda farklı grupları içinde barındırdığı söylenebilmektedir.¹

Ulus-devlet ve üniter devlet, birbirini tamamlayan unsurlar olarak nitelendirilebilir. Ulus-devletler farklı etnik grupları içinde barındırıyor olsa dahi, temellerini etnik, din, ya da dilsel farklılıklar gözetilmeksizin bir siyasal birliktelik olarak “ulus” oluşturmaktadır. Üniter devlet anlayışında da ulusu teşkil eden insanlar arasında din, dil, etnik grup ayrımı yapılamaz. Egemenlik de tektir ve bölünemez.

Bununla birlikte, vatandaşların etnik ya da dinsel kimliğini ilgilendiren siyasal tartışmalar ile bu kapsamdaki taleplerin ulus devletler tarafından karşılanma düzeyleri ve algılanışları değişiklik gösterebilmektedir. Ulus-devletler güç kullanma

¹ Ali Osman Gündoğan, **Türkiyelilik ve Çok Kültürlülük**, Tek Ağaç Yayınları, Ankara, 2005, s.110.

da dahil olmak üzere çeşitli sertlik derecelerinde yanıtlar vererek mücadeleye girişebilmektedir. Dolayısıyla hem azınlıklar yönünden taleplerin hem de devletler açısından bu taleplere verilen yanıtların gösterebileceği değişkenlik, azınlıklara ilişkin tek bir çözüm önerisi veya yeknesak uygulamanın mümkün olmadığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Tek bir çözümden bahsedilemediği için bu alanda kılavuz işlevi gören unsurlar, evrensel nitelikli uluslararası hukuk belgeleri olmaktadır. Fakat evrensel nitelikli uluslararası hukuk belgelerinde, azınlık kavramının genel geçerliliği olan bir tanımlaması yapılamamıştır.

Azınlıklar konusu, çok kültürlü bir imparatorluk toprakları üzerinde kurulmuş bir ülke olarak Türkiye için de her zaman önemli bir gündem maddesi olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti bir ulus-devlet olarak kurulmuştur ve etnik ayırım gözetmeyen Türk milliyetçiliği, Türk milletinin ulus anlayışına yön veren ve sınırları belirli bir toprak parçası olan vatan, dil, kültür ve ideal birliğinden feyz alan bir anlayışla şekillenmiştir.² Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 3. maddesine göre "Türkiye Devleti, ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütündür." Bu ifade, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bir üniter devlet olduğu anlamına gelmektedir. Anayasanın 3. maddesinin, değiştirilemeyen ve değiştirilmesi teklif dahi edilemeyecek maddelerden biri olduğu düşünüldüğünde, üniter devlet yapısının, en temel unsurlardan birisi olduğu görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kökleri üzerinde kurulduğu Osmanlı Devleti'nden miras aldığı bir mesele Müslüman olmayan azınlıklara dairdir. Birçok farklı etnik ve dini topluluğu içinde barındıran Osmanlı Devleti'nin özellikle son dönemlerinde Hristiyan unsurlar, Batılı ülkeler tarafından, Osmanlı Devleti üzerindeki stratejik planların hayata geçirilmesi amacıyla araç olarak kullanılmıştır. İlk defa bir belgede azınlıkların hakları ve bu hakların yararlandırılmasında yabancı bir devletin (Rusya) himayesinin yer aldığı 21 Temmuz 1774 tarihli Küçük Kaynarca Osmanlı İmparatorluğu'ndaki azınlıkların büyük devletlerce hamiliği dönemine öncülük etmiştir. Kırım Savaşı'nda (1853-1856) Rusya'ya karşı Osmanlı İmparatorluğu'nun

² Hamza Eroğlu, **Atatürk ve Milliyetçilik**, İlesam Yayıncılık, Ankara, 1992, s.20.

yanında yer alan İngiltere ve Fransa da Paris Barış Antlaşması ile Rusya'nın elde ettiği ayrıcalıkların benzerine sahip olmuşlardır.

Yine Paris Antlaşması'ndan bir ay önce (26 Şubat 1856), özellikle İngiltere ve Fransa'nın baskısı ile Sultan Abdülmecid tarafından ilan edilen ve Sultanın tebası arasında din ve ırk ayrımı gözetilmediğini vurgulayan Islahat Fermanı, İngiltere'nin yoğun baskısı üzerine Paris Barış Antlaşması'nın dokuzuncu maddesine de geçirilmiştir. Böylelikle, Osmanlı Devleti'nin iç işleri ile ilgili bir konu uluslararası bir belgede yer alarak Batılı devletler tarafından Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hristiyan unsurların "koruyuculuğu"nun önünü açmıştır. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasına kadar devam etmiştir. Bu nedenle azınlıkların durumu, 1923 Lozan Antlaşması'nın ana konularından birisi olmuştur.

24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması ile etnik ayırım yapılmamış, sadece gayrimüslim azınlıkların varlığı kabul edilmiştir. Ayrıca 18 Ekim 1925 tarihli Türkiye Cumhuriyeti ve Bulgaristan Krallığı arasında yapılan ikili dostluk antlaşmasında, karşılıklı müteakabiliyet esasına göre, Türkiye'de bulunan Bulgarlara da Lozan Antlaşması'ndaki hakların verilmesi taahhüt edilmiştir. Geçmişten bugüne izlenmiş olan azınlık politikalarına Lozan Antlaşması ile en son nokta konulmuştur.

Ancak, Avrupa Birliği'ne tam üyelik yolunda özellikle Kopenhag Kriterleri'nin azınlıklarla ilgili bölümü de düşünülecek olursa, mevcut olan ve geçmişten bugüne süregelen uygulama ve politikalarda değişim beklendiği ortadadır. Bu durum ise Türkiye'yi geleneksel ulus devletin öğelerini koruma ile ulusüstü bir yapılanmaya dahil olmak için gerekli önlemleri alma arasında ikilemde bırakmaktadır. Bu ikilemin doğurduğu sonuçlar Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerinin önemli bir gündem maddesini teşkil etmektedir ve azınlıkların bu ilişki süreci açısından özel olarak incelenmesi ihtiyacını yaratmaktadır.

Bu çerçevede bu tez çalışmasında hem kendi içinde, hem de aday ülkelere karşı izlenen azınlık politikalarında tutarlılığı tartışılan Birliğin, 1999 yılında Helsinki Zirvesi ile Avrupa Birliği'ne aday üye olarak kabul edilen Türkiye'nin

önüne ilerleyen dönemlerde ne gibi şartlar ve engeller çıkartabileceği, azınlık haklarının uluslararası boyuttaki gelişimi, Avrupa Birliği'nin yaklaşımı ve müzakere süreci kapsamında çok yönlü olarak incelenecektir.

Bu bağlamda, çalışmada ilk olarak azınlık kavramı ile ulus-devlet ve üniter devlet kavramları üzerinde durulacak; ardından da Avrupa Birliği'nin azınlık haklarına yaklaşımı ile Türkiye'deki azınlıklara ve Türkiye'nin azınlık politikalarına bakışı değerlendirilecektir. Çalışmanın asıl hedefi; diğer tüm kriterler göz ardı edilse bile, Avrupa Birliği'nin sadece azınlıklar ile ilgili beklentilerinin dahi tam üyelik sürecinde Türkiye'nin yolunu ne denli uzun, zor ve hatta belirsiz hale getirebileceğini ortaya koymaktır.

Bu çalışmada konunun daha iyi ortaya koyulabilmesi için birinci bölüm azınlık kavramı ile ilgili tanımlara ayrılmıştır. İkinci bölümde azınlık haklarının uluslararası hukukta korunması ile ilgili yapılan düzenlemelere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde, Avrupa Birliği ve Türkiye'nin azınlık haklarına yaklaşımı değerlendirilmiştir. Son bölümde ise Avrupa Birliği'nin azınlıklar konusunda Türkiye'den beklentileri ve Türkiye'nin bu beklentilere yönelik olarak yapmış olduğu düzenlemelere yer verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AZINLIK İLE BAĞLANTILI KAVRAMLAR VE AZINLIĞIN TANIMI

1.1. ULUS DEVLET VE AZINLIKLAR

Azınlık kavramı için bir tanım yapılmak istendiğinde, bu tanım içerisinde sık sık referansta bulunulacak bir dizi kavramın tanımının yapılması gerekmektedir. Bu çerçevede çalışmanın bu bölümünde kimlik, etnisite, ulus, ulus devlet-üniter devlet kavramları incelenecek, ardından azınlık kavramına ilişkin yapılmış olan tanımlar ve sınıflandırmalar ele alınacaktır.

1.1.1. Kimlik ve Etnisite

İnsanın diğer canlılardan farklı olarak bir bilince sahip olması ve kendisinin diğer insanlardan farklı özelliklerinin olduğunun ayırımına varması, kimliğin oluşmasında en önemli etken olmuştur. Bilincin etkili olduğu gerçeğinden hareketle denilebilir ki kimlik, yeryüzünde sadece, bir *bilince* sahip olan ve *farklılıkları görebilen* “insan”a özgü bir kavramdır. “Her birey, yalnızca ilişkilerinin sentezi değil, aynı zamanda bu ilişkilerinin tarihinin de sentezidir. O geçmişin bir özetidir.”³ Kimlik; biyolojik, sosyolojik, tarihi ve kültürel bir olgu olup farklılık esasına dayanır.⁴

Kimliğin oluşmasında, insan bilincinin iki şekilde etkin olduğu söylenebilir. İlk olarak insan bilincini kendine ait olanı tanımlarken kullanılmakta iken ikinci boyutuyla başkalarını tanımlarken onların sahip olduğu belirgin özellikleri ve farklılıkları ayırt etmede kullanılmaktadır. Bu noktada kimlik, insanın hem kendisinin hem de başkasının onu nasıl gördüğünün bir sonucu olarak oluşmaktadır. Buradan da anlaşılacağı gibi insan, kendi kimliğinin belirlenmesinde sadece kendi iradesi ile karar verememektedir. Psikolog William James’in sosyal kimlik teorisine göre, insanlar kendilerini tanıyan diğer insanların zihinlerinde bulunan, kendisi hakkındaki imajların sayısı kadar sosyal benliğe sahiptir. Yani kişiler, birden çok kimliğe

³ Jonathan Rutherford, “Yuva Denen Yer: Kimlik ve Farklılığın Kültürel Politikaları”, Sarmal Yayını, İstanbul, 1998, s.20.

⁴ Prof.Dr. Özcan Yeniçeri, “Küreselleşme Karşısında Milliyetçilik ve Kimlik”, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.28.

sahiptir ve kimliği, toplumdaki yerinin belirlenmesinde ve anlamlı ve bilinçli bir yaşam sürdürmesinde etkilidir.

Günümüzde kimlik kavramı; psikoloji, sosyal psikoloji, sosyoloji, antropoloji, sosyal antropoloji ve elbette siyaset biliminin incelediği konulardan birisi olmuştur. Uluslararası politikada, farklılıklar temelinde en çok vurgu yapılan ve günümüzde en fazla konuşulan kimlik türünün ise etnik kimlik olduğu söylenebilir. Bu noktada etnisite kavramıyla ifade edilmek istenenin ne olduğunun tam olarak tanımlanması gerekmektedir. Etnik kelimesinin orijinal Yunanca anlamı olan “ethnos”, kabile veya ırk anlamına gelmektedir. Irkı ifade ettiğinde etnikliğin, genetik özellikler ve biyolojik kalıtların ön planda olduğu gibi bir anlam taşıdığı değerlendirilebilir. Oysa günümüzde etnik kelimesi, tamamen ırktan bağımsız olarak belli bir toplumun özelliklerini taşıyan ve bir kültürel mirasın sahibi olan gruplar için kullanılır olmuştur. Günümüzde etniklik, biyolojik olmaktan çok kültürel değerlere göre, bütünden veya hakim gruptan bir çok alanda yaşama farklılığını ifade eder; böylelikle ırki değil kültürelidir.

Etnik kimlik ise, temelde başta inanç olmak üzere töre, gelenek ve benzeri öğelerin belirlediği kültürel bir olgudur. Etnik kimliği kişinin içinde doğduğu ailenin ve içinde yaşadığı çevrenin kültürel değerleri de etkiler. Dolayısıyla etnik kimlik sadece doğuştan kazanılan bir nitelik, genetik, biyolojik, ırki bir özellik değildir. Bu nedendir ki etnik kimlik, kültür ortamındaki değişime bağlı olarak değişebilmektedir.⁵ Etniklik, biyolojik olmaktan çok kültürel değerlere göre bütünden ve hakim gruptan bir çok alanda yaşama tarzı farklılığını ifade eder. Etniklik ırki değil kültürelidir ve kültürün bütün unsurlarını kapsar. Sadece dile, dine, örf ve adetlere, sanata; kısaca kültürün özelliklerinde sadece birine göre belirlenemez.⁶

Aynı ırktan olmak, etnik olmayı sağlayan unsurlardan biri olmasına karşın etnik gruplar ile ırk grupları farklı anlamlar taşımaktadır. Çünkü ırk özellikleri

⁵ Ali Tayyar Önder, **Türkiye'nin Etnik Yapısı Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler**, Fark Yayınları, Ankara, 2007, s.1.

⁶ Mustafa E. Erkal, **Küreselleşme Etniklik Çokkültürlülük**, Derin Yayınları, İstanbul, 2005, s.134.

sadece genetik değişmelerle değişip bozulabilirken, etnik grupları birbirine bağlayan çok daha köklü kültürel ve siyasal değerler bulunmaktadır. Bu nedenle de aynı ırktan olmasa bile aynı etnik grupta yer alan bireyler olabilir. Etnik kimlik bir grubun ırkı, dili, milli kimliği, adetleri gibi özelliklerini barındırmakla birlikte, o gruba ait olma bilinci ve sahip olduğu farklılıkların farkındalığına da dairdir. Bu özellikler, etnik grupları diğer gruplardan ayıran ortak paydalardır. Bu farkında oluş, toplulukların kendi kendilerini ifade etmeleriyle ortaya çıkabileceği gibi, günümüzde özellikle uluslararası ilişkilerde, uluslararası ya da uluslarüstü kuruluşların etkisi ve desteğiyle de ortaya çıkarılabilmektedir. Avrupa Birliği de etnik gruplara vurgu yapan, çok kültürlülük ve çok etnikliliği destekleyen bir uluslarüstü kuruluş olarak değerlendirilebilir.

1.1.2. Ulus ve Ulus Devlet

Latince “natio”, İngilizce “nation” kelimesinin karşılığı olan “ulus” kavramı; tarih, dil, din, etnik köken gibi ortaklıklar üzerine kurulmuş olabileceği gibi, siyasi ve ekonomik çıkarlar nedeniyle devlet otoritesi altında bir araya gelmiş, farklı ırka, dile, dine sahip olanların birlikteliği de ifade edebilmektedir. Ulus, bir sosyolog için aynı etnik kökene sahip olma bilincini, siyasi sadakat bilinciyle birlikte, grupsal aidiyeti belirleyici unsuru haline dönüştüren insan topluluğu anlamına gelebilir. Oysa bir hukukçu için aynı kavramın içeriği, “bir devlete vatandaşlık bağıyla bağlı insanlar topluluğu” tanımında somutlaşabilir.⁷

Ulus, yurt kabul edilen sınırları belli topraklar üzerinde birbirlerine yurttaşlık bağı ile bağlı, yasalar karşısında eşit olan insanların örgütlenmiş birliğidir. Ulusun temel öğesi soydaşlık, dindaşlık ya da mezheptaşlık değil yurttaşlıktır.⁸ Birey, toplumun çoğunluğundan farklı etnik ya da dini özelliklere sahip olsa dahi, başta ekonomik olmak üzere, temel ihtiyaçlarının karşılandığı bir toplumda kendisini vatandaşlık bağı ile bağlı gördüğü müddetçe ulusun bir parçasıdır. Burada görüldüğü gibi, ulusun oluşumunda bireyin özgür iradesi de vardır. Bu sosyolojik ve de hukuki tanımları birleştirmek gerekirse ulus, Anthony Smith’in de belirttiği üzere, “tarihsel

⁷ Ozan Erözden, **Ulus-Devlet**, Dost Kitabevi, Ankara, 1997, s.11

⁸ A.Kadir Paksoy, **Ulus Devlet ve Tarih Eğitimi**, Öğretmen Dünyası, Ankara, 2008, s.29

bir toprak ya da ülkeyi, ortak efsaneleri ve tarihsel hafızayı, kitlesel bir halk kültürünü, ortak bir ekonomi, yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğu'dur.⁹ Günümüzde devletlerin çoğunun etnik nüfus açısından heterojen olduğunun altı çizilmelidir. Genelde çoğu görmezden gelinemeyecek sayıda azınlıklara sahiptir ve yine önemli bir kısmında etnik dinsel bölünmeler çatışmaya dönüşmüştür.¹⁰

Bu dönüşümün ardında etnik ve dinsel farklılıkların heterojenleştirdiği ulus devletin karşı karşıya kaldığı meşruiyet krizi gösterilebilir. Bu durumun birçok nedeni bulunmaktadır. Küreselleşme ile birlikte azınlıkların daha görünebilir hale gelmesi, bunun ötesinde ulus devlet ve egemenlik tanımının geçirdiği değişim, demokratikleşme, azınlık hakları gibi kavramların Batı aracılığıyla evrensel norm ve bir değer olarak yayılması ve tüm bunlara ek olarak küreselleşmenin yerelleşme ile birlikte yol alması, ulus devletin azınlıklar dolayısıyla yaşadığı meşruiyet krizinin temel sebepleri olarak gösterilebilir. Tüm bunlara ek olarak Türkiye için Avrupa Birliği üyelik süreci ve bu sürecin getirdiği yükümlülükler de azınlıklar konusunu önemli bir gündem maddesi olarak Türkiye'nin önüne sunmaktadır. AB üyeliği açısından bakıldığında azınlıklar konusunun sadece Türkiye'de değil özellikle birçok Doğu Avrupa ülkesinde çözümlenmesi gereken önemli sorunlar yarattığı gözlemlenmektedir. Fakat AB'nin üyelik kriteri olarak Türkiye ve diğer ülkelere sergilediği farklı tutum, azınlıklar konusunun aynı zamanda Türkiye ile AB ilişkilerinde bir çifte standart kaynağı olarak tartışılmasına da yol açmaktadır.

1.1.3. Azınlıklar ve Üniter Devlet

Otuz Yıl Savaşları sonunda yapılan 1648 Westphalia Barışı ile ortaya çıkan, 1789 Fransız İhtilali ve 1848 Sanayi Devrimi'nin sonucunda belirgin şeklini alan ulus-devlet için, "belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olan ve tarihsel bir geçmişi bulunan bir ulusun, meşru güç kullanma yetkisine sahip sosyal organizasyonudur denilebilir."¹¹ Ulus-devlet, özgür ve bağımsız bir ulusun uluslararası temsil yeteneğine sahip; ekonomik, siyasal ve hukuksal olarak en üst

⁹ Anthony D.Smith, **Milli Kimlik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s.32

¹⁰ Anthony D.Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002, s.171

¹¹ Mustafa Talas, **Ulus-Devlet ve Türkiye**, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2008, s.92

düzeyde örgütlenme biçimidir. Belirgin özellikleri ise, ulusal egemenlik, laiklik, ulusal ekonomi, ulusal siyaset politikası, ulusal ordu ve ulusal eğitimidir.¹²

Uluslar, tek bir etnik ya da dinsel kökenden olan insanlardan oluşmadığına göre; ulus devletler de farklı ırkları ya da etnik kökenleri içinde barındıran ve değişik dinsel inançlara sahip insanların yaşadığı örgütlenmelerdir. Dolayısıyla, ulus-devletin varlığı, bireylerin kimliklerini ya da dinlerini kaybetmesine neden olmayacaktır. Ulus-devletler, farklılıklarının bilincinde olan fakat bu farklılıklara karşın, o ulusa ve ülkeye, vatandaşlık bağı ile bağlı, hukuksal açıdan eşit bireyler topluluğudur. Ulus-devletler, bir devletin “oluşum”, “bir araya gelme” durumu ile ilgiliyken; üniter devlet, o devletin yönetim yapısı ile ilgilidir. Yapısına göre devletler üniter (tek) devletler ve karma devletler olarak sınıflandırılabilir. Karma devletler federal ya da konfederal devletlerdir.

Üniter devlet, tek bir ülke üzerinde, tek bir milletin tek bir egemenliğe tabi olmasıdır. Devletin ülkesi bölünmez bir bütündür. Unsurları ve organları açısından teklilik esastır. Bu durum, yasama, yürütme ve yargı erkinin tek bir merkezde toplanmasını ifade eder.¹³ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın değiştirilemeyen maddelerinden biri olan üçüncü maddesinde, “Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür.” denilerek devletin üniter yapısına işaret edilmektedir.

Gözler, üniter devletin temel unsurlarını şu şekilde sıralamaktadır:

- Üniter devlette ülke bölünmez bir bütündür ve alt idari birimlere il ve ilçe gibi ayrımlar olsa da bu birimlerin yetkileri idari alanla kısıtlıdır, yasama ve yargıyı kapsamaz. Devletin tüm topraklarında geçerli olan yasa ve kuralları tabidirler.
- Üniter devlette millet bir bütün olarak ele alınır ve din, dil, etnisite gibi hiçbir alt unsur bazında ayrıcalık tanınmaz.
- Üçüncü bir nitelik olarak egemenliğin tekliliği de esastır ve hiçbir ayırım yapılmaksızın tüm ülkeyi kapsar.

¹² Paksoy, s.30

¹³ Kemal Gözler, **Türk Anayasa Dersleri**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2000, s.101

Bu noktada karma ya da diğerk bir değişle birleşik devleti de tanımlamak gerekmektedir. Çünkü üniter devlet yapısı ile karşılaştırıldığında karma devlet yapılarının farklı etnik ya da dinsel gruplara daha geniş özgürlükler tanıdığı varsayılmaktadır ve bu nedenle bir çözüm seçeneği olarak gösterilebilmektedir. Karma devletlerde yasama, yürütme ve yargı açısından farklı uygulamalara sahip farklı devletler mevcuttur. Karma devlet “İki veya daha çok devletin sıkı ya da gevşek bağlarla birleşmelerinden meydana gelen devlet çeşidi” olarak tanımlanmaktadır.¹⁴

Konfederasyon ve federasyonlar, en bilinen karma devlet örnekleridir. Konfederasyonlarda bağımsız devletler ortak bir amaç için bir araya gelirler ama hukuki kişiliklerini korurlar. Diğerk yandan azınlıklarla ilgili tartışmalarda çözüm önerisi olarak en fazla gündeme getirilen karma devlet yapısı olarak federasyonlar büyük önem taşımaktadır. Birçok etnisiteyi barındıran Avusturalya, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri ve İsviçre en bilinen federasyon devlet örnekleridir. Federasyonların içerisindeki devlet, eyalet, kanton gibi adlandırılan alt birimler, bağımsız yapılarını korumaya devam etmektedirler. Federe devlet olarak tanımlanan bu birimlerin birleşimi federal devleti teşkil etmektedir. Dolayısıyla üniter devlette tek bir devlet yapısından bahsederken federasyonlarda birden fazla, farklı iç hukuk uygulamaları olan, farklı yasalarla yönetilen devletlerden bahsetmek olasıdır. Federal devletlerde yetkilerin yerel ile paylaşılması, azınlıklar açısından kilit unsur olarak sayılabilir. Çünkü federal devletlerde yetkilerin çeşitli topluluklar ve etnik gruplar arasında paylaşılması da mümkün olabilmektedir. Korporatif federalizm olarak adlandırılan bu yönetim şekli Avusturya- Macaristan, Estonya, Kıbrıs ve kısmen Lübnan’da uygulanmaya çalışılmış olsa da yerel olmadıktan sonra başarılı olamayacağı yönünde görüşler mevcuttur.¹⁵ Azınlık haklarının karma ve üniter devlet yapısı ile ilişkisi, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde irdelenecektir.

¹⁴ Kemal Gözler, **Anayasa Hukukuna Giriş**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2004, s.70

¹⁵ Gözler, s.75

1.1.4. Azınlıklar: Tanım ve Kapsam

En basit ve genel anlamı ile sayıca az olmayı ifade eden “azınlık” kelimesi, sosyolojik ve hukuki açıdan çok daha kapsamlı bir anlam içermektedir. Azınlık sorunu, özellikle 1990 sonrası yaşanan gelişmeler neticesinde Avrupa Birliği gündeminin ilk sıralarında yer almaya başlamıştır. Bu tarihe kadar azınlık sorununu ekonomik tedbirlerle çözebileceğine inanan Birlik, Doğu Bloğu’nun dağılmasıyla başlayan etnik sorunlara çözüm üretmekte çaresiz kalmış ve azınlık politikasını Birlik içerisinde tartışmaya açmıştır.¹⁶ Özellikle uluslararası ilişkilerde, bir yandan tüm ülkeler tarafından kabul görmüş bir azınlık tanımı, uygulamada ortak standartlara ulaşılması için gerekli iken; bir yandan da her ülkenin kendi koşulları ve çıkarlarının farklı olmasından dolayı azınlık tanımında uzlaşma sağlanılamamıştır. Azınlık hakları söz konusu olduğunda, anlaşmaya varılmasının önündeki en büyük engel, uluslararası alanda tüm devletler tarafından kabul gören bir azınlık tanımının olmamasıdır. Pozitif hukukta azınlık tanımı konusunda uzlaşmamış olması, teknik zorluklardan çok, devletlerin “hukuki” bir tanımla, kendilerini bağlamaktan çekinmelerinden kaynaklanmaktadır.¹⁷

Azınlıkla ilgili ortak bir tanım yapılamamış olsa da, bugüne kadar en dikkate değer görülenlerinden azınlık tanımlardan biri, Birleşmiş Milletler (BM) Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu Raportörü Capotorti’nin, BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi’nin 27. maddesi çerçevesinde hazırladığı raporda teklif ettiği tanımdır. Capotorti’ye göre azınlık; “bir devletin nüfusunun geri kalanına göre sayıca azınlıkta olan, yönetici konumlarda olmayan, bireyleri nüfusun geri kalanından sahip oldukları etnik, dini veya dil gibi özellikleriyle farklılaşan, gizli de olsa kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ve dillerini korumaya yönelik dayanışma güdüleriyle hareket eden toplumsal gruptur.”

¹⁶ Hakan Taşdemir ve Murat Saraçlı, **Avrupa Birliği ve Türkiye Perspektifinden Azınlık Hakları Sorunu**, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt:2, No:8, 2007, s.25

¹⁷ Naz Çavuşoğlu, **Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları**, Su Yayınları, İstanbul, 2001, s.34

Baskın Oran'a göre ise azınlık, sosyolojik ve hukuksal olarak iki farklı açıdan ele alınabilir. Sosyolojik açıdan azınlık, bir toplulukta sayısal bakımdan azınlık oluşturan, başat olmayan ve çoğunluktan farklı niteliklere sahip olan gruptur. Hukuksal açıdan ise, çoğunluktan "etnik, dinsel ve dilsel" özellikleriyle farklı olan, ülke genelinde sayıca azınlıkta bulunan, başat olmayan ve o ülkenin yurttaşı olan gruplar azınlıktır. Bu nesnel koşulların yanında azınlık bilincinin de var olması gerektiğini belirtmiştir.¹⁸ Kimilerine göre azınlık, toplumda ikinci sınıf olma durumu yaratıyor şeklinde yorumlansa da; hukuki bir kavramdır ve aşağılayıcı bir anlam içermez.¹⁹ Azınlık tanımı yapılırken hemen hemen tüm tanımlarda yer alan ve üzerinde en çok durulan farklılıklar olan etnik, dilsel ve dinsel farklılıklar aynı zamanda azınlık türlerini de oluşturmaktadır.

Birleşmiş Milletler alt komisyonunda 1950 yılında ırk kelimesinin, etnik kelimesi ile ikame edilmesi karara bağlanmıştır. Bu değişikliğin nedeni, ırk kelimesinin sadece genetik fiziki özellikleri kapsamaması; buna karşılık sıfat olan etnik kelimesinin, tüm biyolojik, kültürel ve tarihi özellikleri de içermesidir.²⁰ Etnik azınlıkların özellikleri denilince, münhasıran o gruba özgü olan özellikler anlaşılmaktadır. Ortak dil, ortak kültür, ortak tarih, kader ve ortak gelecek karakteristik özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır.²¹ Azınlıklardan bahsederken ulus içerisinde baskın gruptan belirli özellikleri nedeniyle farklılaşmış bir grup tanımlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında farklılaşma nedeni dil, ırk, din, cinsiyet, soy, gelenek, coğrafi köken ve tarih olabilir. Bu nedenler aynı zamanda etnik kimliği de tanımlamaktadır.²²

1.1.5. Dilsel, Dinsel ve Ulusal Azınlıklar

İnsanlar arasındaki farklılıkların ilk göze çarpanı o kişinin konuştuğu dilidir. Dil ayrıca önemli bir kültürel öge olması ve iletişimin temelini oluşturması nedeniyle farklılık yaratan etkiye sahip olan bir unsurdur. Kültürün aktarılmasında da dil, en

¹⁸ Baskın Oran, **Küreselleşme ve Azınlıklar**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2001, s.67

¹⁹ Olgun Akbulut, **Barış İçinde Yaşamın Hukuki Zemini**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.9

²⁰ Arsava, s.54

²¹ Arsava, s.54

²² M. Çağatay Okutan, **Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 59, Sayı:2, 2004, S.64

önemli araçlardan birisidir. Bir ülkede farklı etnik kökenden gelen gruplar bulunabildiğine göre, farklı diller konuşan insanların da bulunması doğaldır. Ülkenin resmi dilini ya da dillerinin dışında farklı bir dile konuşan gruplara azınlık statüsü verilebilir. Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. maddesinde azınlık mensupları, “kendi dillerini kullanma hakkından mahrum bırakılamazlar” denilmiştir. Bu, dil azınlıklarının, kendi dilleri üzerinde tasarruf yetkisine sahip olduklarını ve bir azınlık teşkil ettiklerini ortaya koymaktadır.²³ Dilsel azınlıkların belirlenebilme ihtiyacında en önemli nokta, söz konusu grupların “ana dili”ni, yani doğduğunda içinde yaşadığı gruba ait olan, ailesinden öğrendiği ve genellikle ilk öğrendiği dilini rahatça öğrenebilme, konuşabilme ve kullanabilme ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Farklı kültürlerin korunmasında o kültüre ait dilin kullanılması önemlidir.

Öte yandan, bir dine mensubiyet kişisel bir karardır; subjektif bir olaydır. Buna rağmen bir dini grup, muayyen objektif özellikler (gelenek, ortak tarih, organize olma ve grup üyelerinin birbirleri ile ilişki içinde bulunması) gösterdiği takdirde azınlık olarak tanımlanır. Her küçük dini topluluğun, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. madde anlamında mutlaka azınlık teşkil etmesi söz konusu değildir.²⁴ Bir ülkede dinsel azınlıkların tanınması, çoğunluktan farklı dini ritüelleri bulunan grupların, inançlarını diledikleri gibi yaşayabilmelerini olanaklı kılması bakımından anlamlıdır. Dinsel azınlıklar, Türkiye Cumhuriyeti için özel bir önem taşımaktadır; nitekim Lozan Antlaşması ile sadece dinsel azınlıklar tanınmış ve “gayrimüslim” azınlığın varlığı kabul edilmiştir. Bunun dışında dilsel ya da etnik azınlıklardan söz edilmemiştir.

Tıpkı azınlık terimi gibi, “ulusal azınlık” için de net bir tanımlama yapılamadığı görülmektedir. Hukuksal tanımı ile ulusal azınlık, genel olarak uluslararası hukukun normları çerçevesinde yapılmış uluslararası antlaşmalarla belirlenen, tanımlanan toplumsal kolektiviteleri ifade etmektedir.²⁵ Öte yandan, Eide

²³ Arsava, s.57

²⁴ Arsava, s.56

²⁵ Gencay Şaylan, **Azınlıklar Tartışılırken Ülkelerin Özgün Koşulları Dikkate Alınmalı**, (Röportaj), <http://www.abhaber.com/haber.php?id=2161>, (09.12.2009)

Asbjorn'a göre "ulusal azınlık", tarihsel, kültürel, dilsel bağlarının olduğu etnik grubun egemen olduğu devletin ülkesi dışında, başka bir devletin sınırları içinde yaşayan gruptur.²⁶ Asbjorn'un tanımından hareketle, ulusal azınlık olarak tarif edilen bireylerin bağlarının bulunduğu etnik grubun egemen olduğu başka bir ülke varsa; o zaman, egemen olduğu ülkesi olmayan grupların hiçbirisi ulusal azınlık olamaz. Fakat genellikle "ulusal azınlık" terimi, bu anlamıyla kullanılmamaktadır. Yani mevcut tanımlamalar ve uluslararası belgeler çerçevesinde ulusal azınlıkları "ulus olmanın tüm öğelerini taşımalarına karşın içinde yaşadıkları ülkenin hakim grubu olmamaları dolayısıyla azınlık durumunda kalan ve ülke yönetiminde bulunan hakim gruptan etnik, dilsel ya da dinsel özellikleri itibariyle farklı olan azınlıklar" şeklinde tanımlayabiliriz.

Yapılan tanımlardan da görüleceği üzere, "ulusal azınlık" etnik, dinsel ve dilsel azınlıkları da kapsamaktadır. Dolayısıyla bu da, diğer azınlık türlerini kullanmaya gerek olmadan tüm azınlıklar için "ulusal azınlık" ifadesinin kullanılabilmesi gibi bir sonuca götürür. Nitekim 1 Şubat 1995 tarihinde Strasbourg'da kabul edilen Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme'de de azınlıklar için "ulusal azınlık" ifadesi kullanılmıştır. Yine de etnik azınlık ve ulusal azınlığı birbirinden ayırmanın gerekli olduğu ifade edilmelidir. Ulusal azınlık hak ettiği haklar bakımından konumu en meşru olan topluluk olarak göze çarpar. Bu yüzden bazı devletler ulusal azınlıkları etnik ya da dinsel azınlık statüsüne indirme politikalarını bilinçli olarak izlemektedirler. Buna en güzel örnek, Yunanistan'daki Türk azınlığa dair Yunan devletinin izlediği politikalarıdır. Yunanlılar Türkleri siyasal haklar açısından daha etkisiz kılacak ve hak kavramını dini ibadetlerle sınırlı bırakacak Müslüman azınlık kavramını Türk topluluğunun tüm itirazlarına rağmen ısrarla benimsemektedir.

²⁶ Naz Çavuşoğlu, **Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları**, Su Yayınları, İstanbul, 1999, s.41

1.2. ULUS DEVLETLER VE AZINLIKLARA İLİŞKİN SORUNLARA GENEL BAKIŞ

Bu tez çalışması azınlıklara ilişkin sorunlara Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkileri çerçevesinde odaklanmaktadır. Fakat azınlıklara ilişkin sorunların çıkış noktası sadece AB süreci ile ilgili değildir. Azınlık haklarına ilişkin sorunların temelinde, ulus devletin bileşenlerinde bulunan egemenlik, ortak bilinç, ve bütünlük gibi temel bazı unsurların kapsam ve algılanışının uğradığı değişimler ve bu değişimlere yönelik ulus devlet içerisindeki hakim grubun tepkisinin belirleyici ölçüde yer aldığını söylenebilir.

Ulus devletler, kendi gücünü ve meşruiyetini kabul eden, türdeş/homojen bir toplum fikrinden yola çıkmaktadır. Bu noktada türdeş toplumun ulus devlete tam sadakat ve bağlılığı için ortak kimlik, ortak kültür, ortak dil gibi paydalarda buluşturulmasına ilişkin sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Dolayısıyla azınlıklar ile ulus devlet arasında bu noktada karşılıklı bir tehdit algısı gelişebilmektedir. Ulus devlet için azınlıkların görünürlük ve talepleri, türdeş toplumun önünde bir engel teşkil ederken, ulus devletin sunduğu homojenlik ise azınlıklar tarafından asimilasyon tehditi olarak algılanabilmektedir. Öte yandan, ulus devletin, ulusu homojen ve tek gören bakış açısı ağırlık kazandığında yekpare tanımına uymayanların kapsam dışı kalması dolayısıyla sosyal ve ekonomik eşitsizliğe maruz kalması tehlikesi de doğabilmektedir.

Azınlıklara ilişkin sorunların artarak gündeme gelmesinde küreselleşme de tetikleyici bir unsur olarak gösterilebilir. Küreselleşmenin uzlaşmaya varılmış tek bir tanımı bulunmamaktadır, fakat ekonomik, askeri, çevresel ve sosyo kültürel çeşitli bileşenleri olduğu söylenebilir ve ulus devleti de bu bileşenler üzerinden etkilemektedir. Küreselleşmenin azınlık sorunlarının gündeme gelmesi için yansıtıcı ve destekleyici bir işlev gördüğü söylenebilir. Küreselleşmenin getirdiği teknolojik olanaklar azınlıkların görünürlüğü ile dikkat çekiciliğinin artması ve taleplerini küresel ölçekte daha kolay yansıtabilmeleri yolunda bir araç olmuştur. Azınlık talepleri, ulus ötesi ağlarla farklı ülkelere taşınabilmekte; ulus devletlerin önünde insan

hakları ölçütü olarak uluslararası ilişkilerinde sunulabilmektedir. Azınlık sorunları, uluslararası toplumun başta uluslararası örgütler aracılığıyla olmak üzere gözünün üzerinde olduğu bir konudur

Bu kapsamda Mann, ulus devletlere yönelik mevcut tehditler arasında tüm küresel tehditlerin yanında kimlik politikalarını da saymaktadır.²⁷ Bununla birlikte Mann'ın modern dönemde Batıda devletlerin laik yapılarının artık dini de ulus devletin çok kültürlü toplumlarda birleştirici bir güç olmaktan çıkardığı ve böylelikle de ulus devletin azınlıkları entegre etme doğrultusunda önemli bir enstrümanı yitirdiğine dair tespiti de dikkat çekicidir.²⁸ Bunların yanı sıra küreselleşmenin katılımcı demokrasiyi artırmak amacıyla yerelleşmeye verdiği destek, farklı etnik grupların güçlenmesine de zemin hazırlayıcı bir unsur olabilmektedir.

Burada sorunun çözümlenmesinde kilit nokta, azınlık talepleri ile birlikte ulus devletin meşruiyetini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalması ve azınlıklara bir takım hakları vererek bu meşruiyeti yeniden hangi yolla kazanabileceğinin bulunmasıdır. Bachler, ulus devletin iflasını dikey ve yatay meşruiyetini kaybetmesi ile açıklamaktadır.²⁹ Dikey meşruiyetin yokluğu, devlet ile toplum arasındaki bağlılığın zedelenmesi, yatay meşruiyetin yokluğu ise siyasal baskın topluluktan etnik grupların kopuşunu ifade etmektedir.

Çalışmanın önceki bölümlerinde de vurgulandığı üzere çözüm önerileri devletlerin yapıları, hassasiyet düzeyleri ve azınlıkların taleplerine göre farklı seçeneklerde odaklanabilmektedir. Bu kapsamda katılım ve demokratikleşme, anayasa ve adalet reformu, federalleşme ve ademi merkeziyetçilik, güvenlik alanında reform ve diyalogun artırılması en fazla dile getirilen çözüm önerileridir. Katılım ve demokratikleşme, devletin sadece elite değil halkın tümüne ulaşması ve elit baskın sınıf dışında kalan kesimlerin de yönetime katılabilmesi anlamına gelmektedir.

²⁷ Michael Mann, **Has Globalization Ended The Rise and Rise of The Nation State**; Review of International Political Economy, Vol: 4, No:3 Autumn 1997, s. 472

²⁸ Mann, s.477

²⁹ Gunter Bachler, **Kriz Yönetimiyle Bağlantılı Devlet Reformu**; The Berghof Handbook for Conflict Transformation, October 2001, Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, Berlin, 2001, s.2

Burada altı çizilmelidir ki, elit ile tanımlanan yöneticiler veya zenginlerden çok genellikle ulus devletin genel özellikleriyle vatandaşı olarak tanımladığı gruptur. Sivil toplumun güçlendirilmesi, bu stratejinin ikinci ayağını oluşturmaktadır. Genel bakış açısıyla yönetim ile halk ve farklı etnik gruplar arasındaki kopukluk için sivil toplumun bir köprü işlevi görmesi beklenmektedir.³⁰

Bir çözüm önerisi olarak demokratikleşme, yönetim erkine sahip kurumların işlevlerini saydam ve adil süreçlerle yürütmeleri ve bütün vatandaşlarını ayırım yapmadan gözeterek işlevlerini sürdürmelerinin en önemli aracı olarak ifade edilmektedir. Bachler, kurumsal reformun bileşenlerini ise anayasa reformu, güç paylaşımında düzenlemeler, güç aktarımı, azınlıkların korunmasına ilişkin düzenlemeler, insan haklarının garanti ve hukuk devletinin sağlanması olarak tanımlamaktadır.³¹ Parlamenter yapıda farklı grupların temsilinin sağlanması önem taşımaktadır. Azınlıkların iktidardan dışlanmasını önlemek, çözümün kilit noktası olarak kabul edilebilir. Bu noktada Bachler'in bir çözüm yöntemi olarak örneklediği iktidar paylaşımı farklı şekillerde gerçekleştirilmektedir. Bu yollardan en göze çarpanı, federalizm, yerel ve bölgesel özerklik ile gücün elit yönetici kadrolar tarafından orantılılık ilkesi korunarak ülkede yaşayan etnik gruplara dağıtılmasıdır.

Çalışmanın önceki bölümlerinde açıklanan federalizmden farklı olarak özerklik, merkezi hükümet tarafından alt bölgesel birimlere belirli alanlarda, sınırlı yetki verilmesini ifade etmektedir ve devlet bütünlüğü korunurken bağımsızlık sınırlı kapsamda güvence altına alınmıştır. Fakat iktidar paylaşımı yoluna ilişkin tek bir kesin model önerisinde bulunmak mümkün değildir. Ademi merkezîyetçilik ise yerelde iktidarı yönetecek kurumlara ilişkin düzenlemelerin dikkatlice planlanmaması sonucu gücün merkezden yerele kaymasının yereldeki elitlerin gücü yozlaştırarak kullanmaları tehlikesini doğurabilmesi açısından eleştirilebilecek yönlere sahiptir. Genel olarak bakıldığında, çözüm yöntemlerinin başarısının ülke içerisindeki çoğunluğun yetkinin ve bunun yanısıra mali gücün yeniden dağılımının kendilerini nasıl etkileyeceğine dair yanıtlarına bağlı olduğu söylenebilir.

³⁰ Bachler, s.4

³¹ Bachler, s.7

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde irdelenecek olan Avrupa Birliği'nin yaklaşımı ise kesin çizgilerle tanımlanamamaktadır. AB'nin temel değerleri arasında demokrasiyi kabul etmesi ve çokkültürlülüğün doğasında bulunması, azınlık haklarını ve bu hakların korunmasını da birliğin en önemli ilkeleri arasına yerleştirmiştir. Bu kapsamda azınlık haklarının, birliğe üyeliğin temel şartlarını tanımlayan Kopenhag Kriterleri'nin siyasi bölümünde kendine yer bulması şaşırtıcı olmamaktadır. Fakat Temel Haklar Şartı'nda dahil olmak üzere AB'nin azınlık haklarını tanımlayan bütüncül bir hukuksal dökümanı bulunmamaktadır. Çok kültürlü yapısı, konunun gündemde kalmasını sağlarken üye ülkelerin farklı hassasiyetlerinin olması bu konuda bütüncül bir çözümü de imkansız kılmaktadır. Dolayısıyla AB'nin yaklaşımında temel referans noktaları, bu konuda değinilen uluslararası belgeler olmaktadır. Özellikle 1989 sonrasında Doğu ve Orta Avrupa devletlerinin yapıları ve bunun yanı sıra Balkanlar'daki sorunlara çözüm arayışları bu konuda AB'nin hassasiyet göstermesi gereğinin farkına varmasını sağlamıştır. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi'nin ilgili uluslararası düzenlemeleri de AB üyeleri için bağlayıcıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

AZINLIK HAKLARI VE AZINLIK HAKLARININ HUKUKSAL KAYNAKLARI

2.1. AZINLIK HAKLARI KAVRAMI

Azınlık hakları, bireyin devlet karşısındaki konumunu ve devletin bireyin refahı için üstlenmesi öngörülen yükümlülükleri belirleyen genel insan haklarının bir parçasıdır.³² Bu bağlamda azınlık hakları temelde azınlık statüsündeki grupların ayırt edici özelliklerini özgürce yaşamalarını olanaklı kılmayı amaçlar.³³ Hukuksal olarak ise, etnik-kültürel kimliklerin giderek önem kazanmasının doğurduğu çatışmalar, klasik insan hakları hukuku yanında bu yeni bölünmelerden kaynaklanan uzlaşmaları düzenleyecek farklı bir hukukun, “Azınlık Hakları Hukuku”nun oluşumunu hazırlamakta, oluşmakta olan “Azınlık Hakları Hukuku” sorunsalı da, uluslararası insan hakları hukuku genel sorunsalından farklı kurulmaktadır.³⁴

Azınlık haklarını, kendi dilini kullanabilme, ibadetini yerine getirebilme, kültürel özelliklerini yaşayabilme ve yaşatabilme, kendi dinsel, kültürel, eğitim kurumlarına, derneklerine sahip olma, vatandaşı olduğu devletin karar mekanizmalarına katılma, medeni ve siyasal haklardan yararlanma, ekonomik, sosyal, kültürel yaşamın her alanında kendi özelliklerini koruyarak var olma hakkı olarak sıralayabiliriz.³⁵ Azınlıklara hak olarak verilen bu güvencelerin altında yatan, azınlıkların mevcut toprak paylaşımına yönelik bir tehdit unsuru olmaktan çıkmalarını sağlamak için onlara kimi ayrıcalıklar tanınmanın gerekli olduğu varsayımdır.³⁶

Bu haklara bakıldığında azınlık haklarının, en temel insani hak ve özgürlüklerden eşit bir şekilde yararlanması üzerine kurulmuş olan insan hakları

³² Çiğdem Nas, **Türkiye-AB İlişkileri Dış Politika ve Yapı Sorunsalları**, Alp Kitapevi, Ankara, 2006, s.250

³³ Zeri İnanç, **Uluslararası Belgelerde Azınlık Hakları**, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2004, s.15

³⁴ Çavuşoğlu, s.21

³⁵ İnanç, s.16

³⁶ Jennifer Jackson Preece, **Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus-Devlet Sistemi**, Donkişot Yayınları, İstanbul, 2001, s.18

hukukunun bir parçası olduğu görülmektedir. Aynı toplumda yaşayan bireylerin eşit bir yaşama düzeyinde olması, sahip olduğu özellikler nedeniyle bir takım haklardan mahrum kalmaması yani ayrımcılığa tabi tutulmaması, azınlık haklarını belirlerken bir takım pozitif hakların belirlenmesi ihtiyacını doğurmuştur.

En temel haklar olan yaşam hakkı ve fiziksel var olma hakkının ardından azınlıkların korunmasında negatif ve pozitif haklar ayrımı karşımıza çıkmaktadır. “Negatif haklar, azınlığa mensup kişilerin de çoğunluğun haklarından yararlanmasını sağlamak amacı ile eşitlik ve ayırım gözetmeme ilkelerini içeren kurallardan oluşur. Pozitif haklar ise, azınlığın çoğunluktan farklı olan dil, din ve etnik köken gibi özelliklerini sürdürebilmesine yönelik kuralları (dillerini kullanma ve kendi dillerinde öğrenim görme hakkı gibi) kapsamaktadır”.³⁷ Baskın Oran, azınlık haklarının çoğunun pozitif haklar olmasını, azınlıkların çoğunluktan soyutlanması anlamına geldiğini ileri sürmektedir. Tam tersine, Oran devletin geniş bir demokrasiyi grup temelli değil de birey temelli uygulamasını, yani azınlık mensuplarına pozitif haklar vermek yerine ülkedeki herkese aynı negatif haklar verilmesini savunmaktadır.

Azınlık haklarının kapsamındaki önemli bir sorun, sağlanan haklardan kimin yararlanacağıdır. Bu soruda öne çıkan ilk nokta uluslararası belgelerde “azınlıklardan” değil de “azınlığa mensup kişilerden” bahsedilmesidir. Bu da grup kimliğini öne çıkaran kolektif haklar yerine bireysel haklara vurgu yapan bir özellik taşır. Bu ifadenin tercih edilmesinin altında yatan etken ise devletlerin azınlık gruplarına kolektif hakların tanınmasının ayrılmaya yol açacağından endişelenmeleridir.³⁸ Diğer bir sorun ise, azınlık kavramının, bağlayıcı ve üzerinde anlaşmaya varılmış olan hukuki bir tanımının bulunmamasıdır.

Pek çok azınlık tanımı yapılmıştır ama bu hukuki norm oluşturmak için yeterli değildir. Bu nedenle her devlet, taraf olduğu antlaşmalarda belirlenen belirli

³⁷ Süleyman Terzioğlu, **Uluslararası Hukukta Azınlıklar ve Anadilde Eğitim Hakkı**, Alp Yayınevi, Ankara, 2007, s.9

³⁸ François Rigaux, **Azınlıklar Hukuku Tanımlama Sorunları, Ulusal, Uluslararası ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları**, Der. İbrahim Ö.Kaboğlu, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2002, s.52

azınlık tanımını benimsemektedir.³⁹ Azınlık kavramı tanımlanmadığı için birçok devletin bu kavramdan ne anlaşılması gerektiğini kendi egemenlik alanları içinde değerlendirdikleri görülmektedir. Dolayısıyla belirli bir grup azınlık haklarından yararlanmak için ilgili devlet tarafından hukuken azınlık olarak tanınmış, yani azınlık statüsünde kabul edilmiş olmak gerekmektedir.⁴⁰ Türkiye’de sadece gayrimüslimlerden Yahudi, Ermeni ve Rumların azınlık olarak kabul edilmeleri ve neticede uluslararası anlaşmalarda bahsedilen haklardan sadece bu grupların faydalanmaları bu duruma örnektir.

2.1.1. Azınlık Haklarının Tarihsel Gelişimi

Avrupa’da 16. yüzyılın ortasından 17. yüzyılın ortasına kadar süren din savaşlarının ardından farklı mezheplerdeki insanlara bazı haklar tanınmaya başlaması, azınlık kavramının doğmasına sebep olmuştur.⁴¹ Dolayısıyla, ilk olarak dinsel azınlıkların varlığı kabul edilmiştir. Din savaşlarının ve yaşanan eziyetlerin ardından taraflar dinsel azınlıkları ortadan kaldırmalarının imkansız olduğunu görüp bu tarafları karşılıklı belgelerle koruma altına almak zorunda kalmışlardır.⁴² 1598 tarihli Nantes Fermanı ile Fransa Protestanlara toplu ibadet etme olanağı sağlayarak dinsel özgürlükler tanımış, bunun yanında yurttaşlık haklarından tam olarak yararlanma hakkı vermiştir. Hemen ardından 1648 yılında düzenlenen Vestfalya Kongresinde de “dinsel azınlıklardan” söz edilmiştir. Bu dönemde din, dil ve kültür gibi diğer özelliklere nazaran azınlık haklarının esasını oluşturmaktaydı, çünkü dini ilişkiler bu dönem Avrupa’sında toplulukları birbirinden ayıran en önemli unsurdu.⁴³

Napolyon Savaşları’nın ardından toplanan 1815 tarihli Viyana Kongresi’nde ise, azınlıklar dinsel değil ulusal gruplar olarak tanımlanmıştır. Çünkü savaşlar sonunda değişen sınırlarda azınlık olarak kalanlar, etnik/ulusal azınlıklar olmuştur.

³⁹ Melda Sur, **Uluslararası Hukukun Esasları**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2000, s.126

⁴⁰ Terzioğlu, ss.4-5

⁴¹ Baskın Oran, **Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1991, (Türk-Yunan), s.46

⁴² Oran Baskın, **Küreselleşme ve Azınlıklar**, 4. Baskı, İmaj Kitapevi, Ankara, 2001, (Küreselleşme), s.119

⁴³ Jackson J.Preece, **Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus-Devlet Sistemi**, Don Kişot Yayınları, İstanbul, 2001, s.70

Böylece 19. yüzyıl sisteminde yeni azınlık koruma antlaşmaları artık ikili değil, çok taraflı olmuştur. Azınlık haklarından yararlanan gruplar genişlemiştir. Dinsel azınlıkların yanında “soy, dil, din” azınlıklarından da söz edilmeye başlanmış yani ulusal azınlıklar ön plana çıkmıştır. Güvence altına alınan haklar da genişletilmiş, örneğin dini ibadet hakkının yanında medeni ve siyasal haklar da eklenmiştir.⁴⁴ Ancak sistem evrensel olmadığı, azınlık bulunan her ülkeye uygulanmadığı, uygulamayı denetleyecek ve yaptırım uygulayacak tarafsız bir yargı organı bulunmadığı ve bunların ötesinde güçlü devletlerin azınlıkları diğer devletlerin iç işlerine karışma vesilesi yaptıkları gerekçeleriyle eleştirilmiştir.⁴⁵

Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı ve akabinde yeni devletlerin bağımsızlıklarını ilan ettiği bu dönemde gerçekleştirilen uluslararası, ikili veya çok taraflı antlaşmaların ortak özelliği azınlık haklarının korunmasına ilişkin haklar içermesidir.⁴⁶ Türkiye Cumhuriyeti ile imzalanan Lozan, Avusturya ile imzalanan Saint-Germain, Almanya ile imzalanan Versailles, Macaristan'la imzalanan Trianon ve Bulgaristan'la imzalanan Neuilly antlaşmalarında azınlıklarla ilgili maddelerin yer alması, savaştan galip çıkan devletlerin, azınlıkların yaşadığı mağlup devletlerin içişlerine karışmak için bir vesile yaratılması sebebine dayanmaktadır.

Milletler Cemiyeti döneminde azınlıklarla ilgili düzenlemelerin dört grupta toplandığını söylemek mümkündür.⁴⁷ Bu düzenlemeler:

- Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra müttefikler ile savaşta yenik düşen devletler arasında yapılan barış antlaşmalarındaki düzenlemeler,
- Müttefiklerin özel olarak azınlıkların korunması konusunda bazı Avrupa Devletleri ile yaptıkları antlaşmalardaki düzenlemeler,
- İki taraflı antlaşmalardaki düzenlemeler,
- Milletler Cemiyeti önünde yapılan tek taraflı bildirimlerdir.

⁴⁴ Oran, Küreselleşme, s.122

⁴⁵ Oran, Türk-Yunan, ss. 55-56

⁴⁶ İnanç Zeri, **Uluslararası Belgelerde Azınlık Hakları**, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2004, s.18

⁴⁷ Seha L.Meray, **Devletler Hukukuna Giriş, Cilt 1**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1968, s.239

Bu dönemde de dinsel azınlıkların yanı sıra etnik ve ulusal azınlıklar da azınlık haklarından faydalanan gruplar içinde yer almış olmakla birlikte azınlık tanımı yapılmamıştır. Ayrıca ilk kez bir uluslararası örgüt denetimi ve güvencesi söz konusu olmuş ve anlaşmazlık çıkması halinde hüküm verecek Uluslararası Daimi Adalet Divanı adlı bir yargı kuruluşu devreye girmiştir.⁴⁸

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından azınlıkların buldukları ülkeler için birer güvenlik tehdidi olarak algılanmaya başlaması nedeniyle savaşın ardından azınlık haklarını düzenleyen bir sistem oluşturulmamıştır. Aksine azınlık haklarını koruyan bir sistem yerine, bireysel insan haklarını vurgulayan bir sistemin temelleri atılmıştır.⁴⁹ Savaşın sonunda Milletler Cemiyeti yerine kurulan Birleşmiş Milletler'in Şartında da azınlıkların korunmasına yönelik herhangi bir hüküm yer almamıştır.

Soğuk Savaş sonrasındaki gelişmeler azınlık hakları sorununun tekrar gündeme gelmesine yol açmıştır. 1970'li yılların başında Soğuk Savaş koşullarındaki Avrupa'nın bölünmüşlüğüne son verilmesi, güvenlik ve istikrarın sağlanması ve katılan devletler arasında bu amaca yönelik işbirliğinin geliştirilmesi düşüncesiyle kurulmuş olan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) çerçevesinde azınlık hakları ele alınmıştır. AGİK sürecinde kabul edilen ilk belge olan 1 Ağustos 1975 tarihli Helsinki Nihai Senedi'nde temel insan haklarına saygı, ayırım yapmama, ulusal azınlıkların buldukları devlette kanun önünde eşitlikleri, çıkarlarının korunması temel özgürlüklerinin fiilen kullanmaları için tüm olanakların verilmesi gibi ilkeler kabul edilmiştir.⁵⁰ Bunun dışında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) çerçevesinde kabul edilen en temel belgeler, Viyana Kapanış Belgesi (1989), Kopenhag Belgesi (1990), Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı (1990) ve Helsinki II Belgesi (1992)'dir.

⁴⁸ Oran, Küreselleşme, s.126

⁴⁹ Çiğdem Nas, "Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinde Azınlıklar", Türkiye-AB İlişkileri Dış Politika ve Yapı Sorunsalları, Ertan Efeğil, Mehmet Seyfettin Erol (der.), Alp Kitapevi, Ankara, 2006, s.252

⁵⁰ Süleyman S.Terzioğlu, Uluslararası Hukukta Azınlıklar ve Anadilde Eğitim Hakkı, Alp Yayınevi, Ankara, 2007, s.27

Bunların arasında Doğu Bloğunun dağılma sürecinden sonra toplanan İnsani Boyut Konferansı sonucunda kabul edilen Kopenhag Belgesi ile azınlık haklarının çerçevesi genişletilerek yeni haklar getirilmiş ve klasik duruşun dışına çıkmıştır.⁵¹ Oldukça ayrıntılı düzenlenmelere yer veren belge Doğu Bloğunun dağılmasından sonra imzalanan pek çok azınlık haklarına ilişkin ikili antlaşmalara temel oluşturmuştur. Kopenhag Bildirisi'nin teyidi niteliğini taşıyan Paris Şartı da ulusal azınlıkların haklarını güvence altına alan önemli bir belgedir. Paris Şartında ulusal azınlıkların etnik, kültürel, dil ve dini kimliklerinin korunacağı, ulusal azınlıklara mensup kişilerin bu kimliklerini ayrıma tabi tutulmaksızın ve korumaya ve geliştirmeye hakları olduğu, ülkelerin bu anlamda işbirliği yapacağı vurgulanmıştır. Ulusal azınlıklara mensup fertlerin haklarına, evrensel insan haklarının bir parçası olarak bakılmıştır.

Avrupa'nın yeniden şekillenmesi sürecini resmi bir çerçeveye kavuşturan Yeni bir Avrupa İçin Paris Şartı, bu yasayı AGİK üyesi bir ülke sıfatıyla imzalayan Türkiye açısından şüphesiz ki büyük bir öneme sahiptir.⁵² Cenevre Raporu ise biraz daha öteye giderek azınlıkların korunması için uygulanabilecek demokratik yollar arasında yerel ve özerk yönetimin yanı sıra bölgesel temelde özerklik ve bunun uygulanamadığı durumlarda ulusal azınlıkların özyönetiminin kurulabileceğini belirtmektedir. Raporun getirdiği en önemli yenilik ise her tür farklılığın zorunlu olarak ulusal azınlıkların ortaya çıkmasına yol açmayacağına kabul edilmiş olmasıdır.⁵³

Bununla beraber 1992 yılında ulusal azınlıkları da içeren gerilimlerde erken uyarı işlevi gören bir Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği kurulmuştur. Komiserliğin tavsiye niteliğindeki kararlarına (vatandaşlık statüsünün kazanılmasının kolaylaştırılması, azınlık dillerinde eğitim gibi) faaliyet gösterdiği ülkeler uymaktadır. Bunun yanında komiserlik, ulusal azınlık hakları konusunda var olan uluslararası insan hakları standartlarını açıklayıp yorumlamayı amaçlayan tavsiyeler

⁵¹ Yasemin Özdek, **Uluslararası Politika ve İnsan Hakları**, Öteki Yayınevi, Ankara, 2000, s.220

⁵² T.C. Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, **Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı**, <http://www.byegm.gov.tr/icerikdetay.aspx?Id=134>, (25.03.2010)

⁵³ Hasan Tunç, Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:8, Sayı:1-2 s.71

hazırlanması için de girişimlerde bulunmaktadır. Bu girişimlerin neticesinde Ulusal Azınlıkların Dilsel Haklarına İlişkin Oslo Tavsiyeleri, Ulusal Azınlıkların Eğitim Haklarına İlişkin Lahey Tavsiyeleri, Ulusal Azınlıkların Kamusal Yaşama Etkin Katılımına İlişkin Lund Tavsiyeleri ve Radyo ve Televizyon Yayınlarında Azınlık Dillerinin Kullanımına İlişkin Kılavuz Hazırlanmıştır.⁵⁴ Bu bağlamda, azınlık hakları ile ilgili maddeler içeren en önemli hukuksal belgeler incelendikten sonra Avrupa Birliği'nin azınlık hakları anlayışı bir sonraki bölümde incelenecektir.

2.2 AZINLIK HAKLARININ HUKUKSAL KAYNAKLARI

Azınlık hakları ile ilgili evrensel nitelikli çalışmalar yapan ve kararlar alan en önemli örgüt Birleşmiş Milletler'dir. Bölgesel anlamda ise Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan hukuki metinler, Türkiye için üyelik sürecinde bağlayıcı olmaktadır. Birçok belgede azınlık hakları dolaylı bir şekilde yer almış olsa da, AB'de ve ülkemizdeki azınlık haklarının korunmasına kaynaklık eden en önemli belgelerin üzerinde durulacaktır.

2.2.1. Azınlık Haklarının Evrensel Ölçekli Hukuksal Kaynakları

İnsan hakları konusunda en temel belgelerden biri olan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB⁵⁵), 10 Aralık 1948'de kabul edilmiştir. Bir başlangıç bölümü ve 30 maddeden oluşan Bildirge'nin temel felsefesi, bütün insanların eşit doğması ile birey ve vatandaş olarak vazgeçilmez haklara sahip olmalarıdır.

Bildirgenin ikinci maddesinde azınlık haklarına atıfta bulunulduğu söylenebilir. İkinci maddede, başka bir devletin egemenliği altında yaşayanlar dahil tüm yurttaşların dil, din, ırk, köken gibi bir ayrıma tabi tutulmadan tüm hak ve özgürlüklerden yararlanacağı ifade edilmiştir. On sekizinci maddede ise, herkesin din, vicdan ve düşünce özgürlüğünün bulunduğu, kişilerin din özgürlüğünü öğrenim, ibadet ve dini törenlerle açığa vurma özgürlükleri ile yaşayabileceği belirtilmiştir.

⁵⁴ Terzioğlu, ss.28-29

⁵⁵ Universal Declaration of Human Rights, <http://www.un.org/en/documents/udhr/>, (11.12.2009)

İHEB'in bazı maddelerinin daha ayrıntılı bir biçimde yer aldığı *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi*⁵⁶, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilmiş 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşme'yi 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalamıştır. Sözleşme henüz Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmamıştır.⁵⁷ Bu uluslararası sözleşme ile azınlık haklarına temel teşkil eden bazı haklar evrensel bir nitelik kazanmıştır.

“Genel Hükümler” başlıklı II. Bölüm'de yer alan 2. maddenin 2. bendi “*Bu sözleşmeye taraf devletler, bu sözleşmede beyan edilen hakların ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer bir fikir, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum gibi her hangi bir statüye göre ayrımcılık yapılmaksızın kullanılmasını güvence altına almayı taahhüt ederler.*” ifadesiyle sözleşmeye taraf olan devletleri, vatandaşlarının takip eden haklardan faydalanmalarını sağlamak yükümlülüğü altına sokar.

Eğitim hakkını düzenleyen 13. maddenin 1.bendi “*...eğitimin insan kişiliğinin ve onurunun tam olarak gelişmesine ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmesine yönelik olarak verilmesi...*” ve “*...herkesin özgürlükçü topluma etkili bir biçimde katılmasını sağlayacak, bütün uluslar ile bütün ırksal, etnik ve dini gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştirecek*” ifadesi ve kültürel yaşama katılma hakkını düzenleyen 15. madde 2. bend de “*Bu hakkın tam olarak gerçekleştirilmesi için sözleşmeye taraf olan devletler tarafından alınacak önlemler, bilimin ve kültürün korunması, gelişmesi ve yayılması için gerekli tedbirleri de içerir*” ifadesi, dolaylı da olsa bazı azınlık haklarının bu başlıklar altında teminat altına alındığını göstermektedir.

Doğrudan “azınlıkların korunması”na ilişkin bir madde içeren ve taraf devletleri bağlayıcı olan *Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi*, azınlık

⁵⁶International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, <http://www2.ohchr.org/english/law/cescr.htm>, (11.12.2009)

⁵⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi Resmi Sitesi, **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi**, <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/83-93.pdf>, (11.12.2009)

haklarını koruyan evrensel ölçekli hukuksal dayanaklar arasında önemli bir yere sahiptir. BM Genel Kurulu'nca 16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilmiş ve 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin 27. maddesinde, “*Etnik, dini veya dilsel azınlıkların bulunduğu bir devlette, böyle bir azınlığa mensup bulunan kişiler grubun diğer üyeleri ile birlikte toplu olarak kendi kültürel haklarını kullanma, kendi dinlerinin gereği ibadeti etme ve uygulama veya kendi dillerini kullanma hakları engellenmez.*”⁵⁸ denilmektedir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 20 Aralık 1993 tarihinde ilan edilmiş olan *Ulusal ya da Etnik, Dini ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Hakları Bildirgesi*'nde⁵⁹ azınlıklara dahil olan kişilerin ulusal ya da etnik kimliklerin devletler tarafından korunması ifadesi yer almaktadır. Böylelikle azınlıkların kimliklerinin korunması için devletlere yükümlülük verilmiştir.

2.2.2. Azınlık Haklarının Bölgesel Ölçekli Hukuksal Kaynakları

Avrupa Konseyi'nin temel insan hakları belgesi olan ve taraf devletleri bağlayıcı özelliği bulunan *Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi*, yine Avrupa Konseyi'nin temel toplum hakları belgesi olan *Avrupa Sosyal Şartı*, doğrudan azınlık haklarına ilişkin Avrupa Konseyi *Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme* ve Avrupa Konseyi *Avrupa Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Şartı*, Avrupa Birliği'nde azınlık haklarına temel teşkil eden önemli hukuksal belgeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.2.1. Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi (AİHS)

Kasım 1950 yılında Roma'da imzalanan ve 1953 yılında yürürlüğe giren AİHS, Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerin yasal yetkisi altında bulunanların belirli insan hakları ve temel özgürlüklerini güvence altına alan uluslararası bir antlaşmadır.

⁵⁸ International Covenant on Civil and Political Rights, <http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>, (11.12.2009)

⁵⁹ Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, <http://www2.ohchr.org/english/law/minorities.htm>, (11.12.2009)

Sözleşme ile güvence altına alınan hakların uygulanmasını denetleyecek Avrupa İnsan Hakları Komisyonu (1954) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (1959) kurulmuştur. Sözleşmenin özellikle “*ayrımcılık yasağı*” başlıklı 14. maddesinde, “*Bu Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır*”⁶⁰ denilerek, azınlık haklarına dolaylı bir gönderme yapılmıştır. AİHS kişilere, haklarının korunması amacıyla mahkemelere başvurma hakkı tanımak suretiyle, ilk kez insan haklarının, bu çerçevede azınlık haklarının uluslararası düzeyde korunmasını öngören bir sistem oluşturmuştur.

2.2.2.2. Avrupa Sosyal Şartı

AİHS'nin ekonomik ve sosyal haklar bakımından boşluğunu dolduran Avrupa Sosyal Şartı (ASŞ), 18 Ekim 1961'de Torino'da imzalanarak 26 Şubat 1965 tarihinde, Avrupa Konseyi üyesi Hükümetlerinin ‘göz önüne aldıkları’ ve “önsöz”de yer alan “özellikle insan hakları ve temel özgürlüklerin gerçekleştirilmesi ve idame ettirilmesi suretiyle sosyal ve ekonomik gelişmenin sağlanması ve hiçbir ırk renk, cinsiyet, din, siyasal görüş, ulusal soy veya sosyal köken ayırımı gözetmeksizin sosyal haklardan yararlanma hakkının sağlanması gerektiği” hedefi ile yürürlüğe girmiştir.⁶¹

Özellikle çalışma yaşamına ilişkin hakları düzenleyen Şart'ın Beşinci. Bölümünde yer alan “Ayrımcılık Yasağı” konulu maddesi, “Bu Şartta yer alan haklardan yararlanma ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka görüşler, ulusal ya da sosyal köken, sağlık, ulusal bir azınlığa mensubiyet, doğum ya da başka statüler gibi nedenlere dayanan hiçbir ayrımcılığa tabi olmaksızın sağlanacaktır” hükmüyle, azınlıkların Şart'ta yer alan tüm haklardan eşit olarak yararlanması sağlanmak istenmiştir.

⁶⁰ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Word/005.doc>, (11.12.2009)

⁶¹ European Social Charter, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/035.doc>, (12.12.2009)

2.2.2.3.Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı

Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı, Kasım 1992’de imzaya açılmış, 5 ülkede uygulamaya konması ile Mart 1998’de yürürlüğe girmiştir. Bugüne dek 24 ülke tarafından imzalanan Şart 11 ülkede uygulanmaktadır. Türkiye bu Şartı imzalamamıştır. Şart, “bölgesel ve azınlık dilleri” kavramının tanımı ve kapsamına Madde 1’de yer vermektedir. Bölgesel ve azınlık dilleri “*resmi dilin lehçesi ve/veya göçmen dillerinin lehçesi kapsam dışında olmak üzere; bir devletin toprakları içinde bu devletin geriye kalan nüfusundan sayıca daha az bir grup oluşturan yurttaşlar tarafından geleneksel olarak kullanılan ve resmi dil(ler)den farklı olan diller*” olarak tanımlanmaktadır. Bir devletin toprakları içinde kullanılan geleneksel diller kapsanırken, resmi dillerin lehçeleri ile yakın zamanda gerçekleşen göçmen hareketleriyle bağlantılı olan diller bu kapsam dışında bırakılmıştır.⁶²

Bu şart, kamusal yaşamda bölgesel ya da azınlık dillerinin kullanımını özendirme ve kolaylaştırmayı düzenleyici, eğitim, adalet, idari otoriteler ve kamusal hizmetler, medya, kültürel faaliyetler ve hizmetler, ekonomik ve sosyal faaliyetler ve sınır ötesi değişimler alanlarını içeren bir dizi önlemi kapsamaktadır. Bütün Konsey sözleşmelerinde olduğu gibi ulusal egemenlik ve toprak birliği ilkelerine sadık kalan Şart, resmi dillerle bölgesel ve azınlık dilleri arasındaki ilişkilerin rekabet ve düşmanlık açısından değerlendirilemeyeceği ve bölgesel ya da azınlık dillerinin korunması ve özendirilmesinin resmi dillere ve resmi dilleri öğrenme ihtiyacına zarar veremeyeceğini ifade ederek, resmi dillerle azınlık ve bölgesel diller arasındaki sınırı çizmiştir.

2.2.2.4.Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme

Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi⁶³, Şubat 1995 tarihinde imzaya açılmış ve Şubat 1998’de on iki üye ülkenin Sözleşmeyi kendi ülkelerinde uygulamaya koymaları ile yürürlüğe girmiştir. 40 ülke tarafından imzalanan Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi, 33 ülkede uygulanmaktadır. Türkiye bu

⁶² Zerrin Toprak ve diğerleri, **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi**, Birleşik Yayınları, İzmir, 2004, s.155

⁶³ Framework Convention for the Protection of National Minorities, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/157.doc>, (15.12.2009)

Sözleşmeyi imzalamamıştır. Azınlıkların korunmasını insan haklarının ayrılmaz bir parçası kabul eden Sözleşme'nin etkililiği hükümetler tarafından ciddiye alınmasına ve Avrupa Konseyi'nin uygulamayı izleme mekanizmasına bağlıdır.⁶⁴

Başlangıç kısmı hariç otuz iki maddeden oluşan Çerçeve Sözleşme, sınır ötesi temaslar, eğitim, tam ve etkili eşitlik, kimlik, ilişki, din, dil, medya ve katılım konularında genel hedefler ve ilkeleri ortaya koymakta ve azınlıklara mensup kişilere belirli haklar vermek yerine devletlere yükümlülük getirmektedir. Ancak, üye ülkeler, ulusal hukuklarında buna uygun kanun çıkarmadıkça, hükümlerinin korunmasında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurulamamaktadır.

Çok önemli bir diğer husus da, Çerçeve Sözleşme, ulusal azınlıklara toplu haklar vermeyi öngörmemesidir. Bunun yerine azınlık üyelerinden olan bireylerin haklarını korumanın üzerinde daha çok durulmaktadır. “Ulusal azınlık” tanımını yapmayan Sözleşme, hangi gruplara bu sözleşmenin uygulanacağı konusunu tamamen devletlerin yorumuna bırakmıştır. Uygulamada Devletler “azınlık” ya da “ulusal azınlık”tan ne anladıklarını bir beyanname yoluyla ilan etme yoluna gidebilmektedirler. Devletlere tanınan bu inisiyatif, bazı maddelerde yuvarlak ifadelerle yer almaktadır.

⁶⁴ Zerrin Toprak ve diğerleri, s.124

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE’NİN AZINLIK HAKLARINA YAKLAŞIMI

3.1. TÜRKİYE’NİN AZINLIK HAKLARINA YAKLAŞIMI

Sınırları içerisinde çok sayıda ırk, dil, din, etnik köken ve kültüre ait toplulukları barındıran Osmanlı İmparatorluğu’nda, özellikle Batılı devletlerin baskısı sonucu azınlıklara birtakım haklar verilmiş ve ayrıcalıklar tanınmıştır. Ancak bu hak ve ayrıcalıklar diğer devletlerin kontrolünde gerçekleştirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasında doğrudan ya da dolaylı etkileri bulunan “azınlıklar”ın hakları ile ilgili düzenlemelerin, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundaki anlaşmada yani Lozan’da yer alması, her türlü inisiyatifi eline almış bağımsız bir devletin, kendi sınırları içinde yaşayan azınlıklarla ilgili mevcut sorunların çözülmesinde ve hakların sağlanmasında dış etkilerden arınmış ve antlaşmada belirlenen şekliyle uygulanacak olması bakımından önem taşımaktadır.

3.1.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Azınlıkların Durumu

Osmanlı İmparatorluğu döneminde farklı etnik kökene ya da farklı kültürlere ait topluluklar yaşamış olsa da, teokratik bir yönetim anlayışı bulunan İmparatorlukta insanları ayırt etmenin en önemli ölçüsü o insanın dini ya da mezhebi olmuştur. Farklı dine ya da mezhebe mensup grupların her birine ise “millet” denilmiş ve millet sistemi çerçevesinde hukuki ve idari bir düzen kurularak, farklı milletler, aynı devletin hükümranlılığı altında ama farklı hukuk düzenine tabi tutularak yaşamışlardır.⁶⁵ Her bir dini grubun en yüksek rütbeli din adamlarından biri, kendi cemaatleri tarafından o grubun lideri olarak seçilmiş; bu gruplar kendilerine verilen özerklik sayesinde Osmanlı egemenliğinde kendi din, hukuk, gelenek ve eğitimlerini sürdürmüşlerdir.⁶⁶ Bu sistemin ilk kez uygulanması, Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u fethinin ardından Rum kilisesine dini ve hukuki özerklik vermesi ve daha

⁶⁵ Ali Güler, **Osmanlıdan Cumhuriyete Azınlıklar**, Tamga Yayıncılık, Ankara, 2000, s.13

⁶⁶ Güler, s.12

sonra bu imtiyazlardan Ermenilerin ve Yahudilerin de yararlanması ile gerçekleşmiştir.

İmparatorlukta Müslüman olmayanları Müslümanların içinde eritme politikası güdülmemiş, Halife'nin güvencesinde dinlerini muhafaza edecek şekilde yaşamlarını devam ettiren “zimmîler” (ehl-i kitap kişiler), sosyal ve ekonomik ilişkilerini de İslam Hukukunca kuralları belirlenen bir hukuki statü içinde sürdürmüşlerdir.⁶⁷ İslam Hukukuna göre zimmiler, İslam devleti tarafından zimmet adı verilen bir anlaşmaya dayanarak korunan toplulukları oluştururlar.⁶⁸

İmparatorluğun yıkılma aşamasına kadar sosyal ve kültürel anlamda rahat ve hatta ekonomik anlamda Müslümanlara göre daha iyi bir yaşam süren gayrimüslimlerin özellikle Avrupa'da almış oldukları eğitim sayesinde Amerika ve Avrupa'daki insan hakları ve milliyetçilik akımlarından etkilenmeleri kaçınılmaz olmuştur. Fakat bu etkilenmede en önemli etken, Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasını hızlandırmak isteyen devletlerin bu gruplara verdikleri destektir. 18.yüzyıla kadar pek çok ihtiyaca yanıt veren millet sistemi yetersiz kalmaya başladığında Batılılar, Osmanlı İmparatorluğu'nun içişlerine müdahale etmek için mezheptaşlarını koruma bahanesiyle Osmanlı İmparatorluğunun içişlerine karışmışlardır. Hatta misyonerler vasıtasıyla, İmparatorluk içinde kendileriyle kültürel ve dinsel bağ kuracak azınlık gruplar yaratılmaya çalışılmıştır.

Millet kavramı, önceleri sadece belirli bir dine ait olmayı ifade ederken zamanla, milliyetçilik akımlarının da etkisiyle etnik bir anlam kazanmıştır. Milliyetçilik akımlarının Osmanlı Devleti'nde bu kadar etkili olabilmesinin en önemli nedeni olarak Osmanlı Devleti'nin teokratik bir devlet olmasına karşın hoşgörülü ve azınlıkları baskı altında tutmayan bir yönetim şeklini benimsemiş olması gösterilebilir. Doğu Avrupa ve Balkanlar'da Osmanlı'dan ayrılarak bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin, bağımsızlıklarını kazanmalarının hemen ardından ulusal devletler olarak yer almalarında ve ulusal bütünlüklerini korumuş

⁶⁷ Gülnihal Bozkurt, **Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s. 1

⁶⁸ Güler, s.11

olmalarında Osmanlı yönetim anlayışı etkili olmuştur. Avrupa'nın emperyalist devletlerinden ayrılan devletlerin ulusal, kültürel ve ekonomik bütünlük konularındaki güçlükleri bugün bile ortadadır.⁶⁹

Gayrimüslimlerin ayrıcalıklar elde etmeleri; kapitülasyonlarla elde edilen hakların zimmilere yani Osmanlı Devleti tebaasında olan ve haraç veren Hristiyanlarla Yahudilere de uygulanmaya başlaması, savaşlar sonunda imzalanan anlaşmaların gayrimüslimlerle ilgili maddeler de içeriyor olması ve milliyetçilik akımlarının etkilerinin kontrol altında tutulabilmesi için önce Batılı devletlerin zorlaması, daha sonra da Osmanlı Devletinin kendi içişlerine uygun olarak yapılmış olan ıslahatlarla gerçekleşmiştir.

Fransa ile imzalanan 1740 tarihli kapitülasyon anlaşmasınının 47. maddesinde, Fransız elçisinin sarayında hizmet eden Osmanlı tebaasından 15 kişi vergiden muaf tutulmuş; 81. maddesinde ise İslam Hukukuna göre Halifenin iznine tabi olan kilise taminine, talep olması halinde mutlaka izin verileceği şeklinde hükme bağlanmıştır.⁷⁰ Bu ve benzeri kapitülasyonlarla, sadece imzalanan devletin vatandaşlarının faydalanabileceği ayrıcalıklar, Osmanlı tebaası için de geçerli olmaya başlamıştır.

Kapitülasyonların Osmanlı tebaasından olan kişilere uygulanmaya başlamasının hemen ardından Rusya 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Anlaşması'nın yedinci maddesine dayanarak kendisini Osmanlı Devleti sınırlarında yaşayan Ortodoksların koruyucusu durumunda görmeye başlamıştır. Yine bu anlaşmaya dayanarak Rusya Beyoğlu'nda Ortodoks kilise yapma, eski bir kiliseyi onarma, bunları kullanma, bütün bu konularda Osmanlı Hükümeti katında girişimlerde bulunma hakkı da elde etmiş ve Rusya için bu anlaşma, Osmanlı Devleti'ni içerden karıştırıp parçalamanın dayanağı olmuştur.⁷¹

19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti, Avrupa devletlerinden farklı olarak yönetici sınıfı Türklerden oluşan, başat dini İslamiyet olan ve çeşitli ırksal ve dinsel

⁶⁹ Oral Sander, **Siyasi Tarih-İlkçağlardan 1918'e**, İmge Kitabevi, Ankara, 2005, ss.292-293

⁷⁰ Bozkurt, s.35

⁷¹ Bilal N.Şimşir, **Ermeni Meselesi**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2005, s.12

bölüntülerden mütevellit bir siyasal yapıya sahipti. Katolikler, sahip oldukları özel haklarla dinsel bakımdan Papa'ya, siyasal destek bakımından Fransa'ya; Ortodokslar ise dinsel bakımdan Ortodoks Kilisesi'ne, siyasal destek için ise Rusya'ya bakıyorlardı.⁷² Protestanlar ise İngiltere ve Almanya tarafından himaye edilmekteydi. 19.yüzyılda ise Rusya'nın ardından Osmanlı azınlıkları üzerinde hak elde etmek isteyen Fransa ve İngiltere'nin emelleri Tanzimat Fermanı, Kırım Savaşı ve ardından imzalanan Paris Anlaşması ile Islahat Fermanı sayesinde gerçekleşmiştir.

1839 tarihinde ilan edilen Tanzimat Fermanı, İngiltere başta olmak üzere Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'nde ticaret yaptığı gayrimüslimlerin haklarının güvence altına alınmasını istemelerinden doğmuştur. İngiliz siyasetinin başarılı bir sonucu olarak ilan edildiğini söyleyebileceğimiz fermanla, tüm tebaanın kanun önünde eşitliği kabul edilmiş, can ve mal güvenliği devletin güvencesi altına alınmış ve hukuk, askerlik, eğitim, vergi toplanması gibi konularda reform yapılmıştır. 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı'nın temelleri ise Kudüs'teki Kutsal yerlerin koruyuculuğu meselesi nedeni ile Fransa ve Rusya arasında tırmanan gerginliğin sonucunda patlak veren Kırım Savaşı'nda Rusya'ya karşı kendisine yardım eden Fransa ve İngiltere'nin isteklerini karşılamak için atılmıştır. Bu nedenle Ferman, savaş sonunda imzalanan Paris Anlaşması'na da alınmıştır. Gayrimüslimlerin temel haklarını garantiye alan Tanzimat Fermanı'ndaki bu duruma, Islahat Fermanı ile "eşitlik" esası eklenmiştir. Amaç, imparatorluk içindeki herkese Osmanlı yurttaşlığını vermektir.⁷³

Tanzimat ve Islahat Fermanlarında olduğu gibi 1876 tarihli Kanun-i Esasi'de de gayrimüslimlerin haklarından söz edilmiş, Osmanlı Devleti'ndeki fertlerin tümüne din ve mezhep farkı gözetilmeksizin Osmanlı denilmiştir. Kanun-i Esasi'nin temel doktrini "Osmanlılık"tır. Devletin dini İslam olmasına karşın dinlerin serbestçe icrası da devlet garantisi altına alınmıştır. Kişi hakları da tüm Osmanlılar için geçerli kılınmıştır.⁷⁴ 1908'de anayasa yeniden yürürlüğe konmuş ve Meclis-i Mebusan'da

⁷² Sander, s.289

⁷³ Sander, s.311

⁷⁴ Bilal Eryılmaz, **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi**, Risale Yayınları, İstanbul, 1990, ss.154-155

Türklerin yanı sıra Arap, Arnavut, Rum, Ermeni, Yahudi ve Slav mebuslar da yer almıştır. 1908 yılında 50’yi aşkın gayrimüslim mebus bulunmaktadır.⁷⁵

Görüldüğü gibi, Batılı devletlerin Osmanlı içişlerine karışmasını engeller düşüncesi ve yapılan yardımların bir karşılığı olarak alınan kararlar, tam tersi bir etki yaratmış ve Osmanlı Devleti’nin bir iç meselesi, “azınlıklar sorunu” adı ile uluslararası bir mesele halini almıştır.

3.1.2. Lozan Antlaşması ve Azınlıklar Sorunu

Osmanlı İmparatorluğu’nun özellikle son dönemlerinde, İmparatorluğu paylaşmak isteyen devletlerin en önemli kozunun, İmparatorluğun çok uluslu ve birçok etnik unsuru barındırması sebebi ile “azınlıklar meselesi” olduğu düşünüldüğünde hiç kuşkusuz yeni devletin temelleri atılırken de üzerinde en fazla tartışılan konu yine bu mesele olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin hür ve müstakil bir devlet olarak hukukunu belirleyen Lozan Anlaşması’nda azınlıklar sorunu, uyruklar, azınlıklar, boğazların durumu ve askeri meselelerle ilgili konuların görüşüldüğü Birinci Komisyon’un beş ve Azınlıklar Alt Komisyonu’nun on altı toplantısında görüşülmüştür. Sadece görüşmelerin adı bile tartışma nedeni olmuştur. Karşı tarafın sadece “azınlıklar” kavramını kullanmak istemesine karşın Türk temsilcileri “gayrimüslim azınlıklar”da ısrar etmiştir.⁷⁶ Türk Hükümeti’nin temsilcilerinin “azınlıklar” gibi geniş bir anlam içeren bu ifadeyi kullanmak istememesinin en önemli nedeni hiç kuşkusuz Osmanlı’dan devraldığı topraklarda çok farklı etnik, dilsel ya da dinsel kökene dayanan farklı unsurların yaşıyor olması idi. Bilinen başka bir gerçek de, Osmanlı İmparatorluğu’nun son iki yüzyıllık ayrılma ve parçalanma tarihinin temelinde azınlıklar sorununun yatıyor olmasıdır.⁷⁷

⁷⁵ Eryılmaz, s.163

⁷⁶ Güler, ss.271-272

⁷⁷ Eryılmaz, s.206

Özellikle İngiltere'nin o yıllarda Ortadoğu'daki çıkarları ve Musul petrollerini kontrolü açısından Kürtler üzerinden siyaset yaptığı biliniyordu. Bu nedenle İngiltere, ırk ve dilsel farklılıkları ön planda tutarak Kürtlerin de azınlık olarak kabul edilmelerini sağlamak istemiştir. Oysa Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren üniter devlet anlayışını benimsemiş ve ülkenin bütünlüğü ile birliğini korumak için, tarih boyunca süregelen “azınlık” meselesinin sadece Müslüman olmayanları ifade ettiğini vurgulamıştır.

Görüşmelerde, gayrimüslim azınlıklarla ilgili en önemli konuların başında Ermeni ve Rumların durumu ile Patrikhane sorunu gelmiştir. Nitekim Atatürk Patrikhane'nin Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları dışına çıkarılmasını istemiştir. Ermeniler ise son bir hevesle toprak talepleri bulunmuşlardır. Konferans sırasında Ermeniler, Milli Mücadele döneminde Türklere karşı savaşarak ödedikleri bedelin canları, malları ve yaşadıkları topraklar olduğunu ileri sürerek Doğu Anadolu'da toprak talep etmişlerdir.⁷⁸ Türk tarafı bu talebi reddetmiş ve Amerika ile Fransa'nın desteğini alan Ermenilerin bu girişimi sonuçsuz kalmıştır.

Rumlarla ilgili olarak nüfus mübadelesi kabul edilmiş, Doğu Trakya ile Anadolu'da yaşayan Rumlarla Yunanistan'daki Türklerin karşılıklı olarak değiştirilmesi karara bağlanmış, İstanbul doğumlu ve Türklere karşı düşmanca tutum sergilememiş olmaları şartı ile İstanbul'da yaşayan Rumlarla Batı Trakya'da yaşayan Türkler kapsam dışında bırakılmıştır. Türk temsilcilerinin, Milli Mücadele döneminde ciddi sorunlar yaratan Fener Rum Patrikhanesi'nin tamamen İstanbul dışına çıkarılmasını istemesi karşısında da çetin müzakereler yapılmıştır. Sonuçta, Patrikhanenin tüm imtiyazları kaldırılarak siyasi ve idari faaliyetlerde bulunmamak şartı ile sadece İstanbul'daki Rum cemaatinin dini ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde sıradan bir kilise gibi varlığını sürdürmesi konusunda görüş birliğine varılmıştır. Anlaşmanın maddelerinde de Patrikhanenin durumuna ilişkin herhangi bir maddeye gerek duyulmamıştır.

⁷⁸ Önder Kaya, **Tanzimat'tan Lozan'a Azınlıklar**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2004, s.157

Lozan Anlaşması'nın 37 ve 43. maddeleri azınlıklar ile ilgilidir ve sadece gayrimüslim azınlıkları içermektedir. Anlaşmanın belirtilen maddelerinde azınlık gruplarının ismi belirtilmemişse de uygulamada, tarihsel süreç içinde sayıca fazla oldukları ve Avrupa Devletleri ile Rusya tarafından himaye edildikleri için Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler azınlık haklarından faydalandırılmıştır. Kuruluşundan itibaren üniter devlete vurgu yapan Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından, tarihsel deneyimlerin de etkisi ile olsa gerek, azınlık hakları doğrudan ülke güvenliği ile bir tutulmaya başlanmış ve azınlıklara ilave haklar verilmesinin ülke içinde eşitliğe değil eşitsizliğe neden olacağı savunulmuştur.

3.1.3. Türkiye Cumhuriyeti'nde Azınlıkların Durumu

Savaş yıllarında özellikle Rum ve Ermenilerin işgalci güçlerle işbirliği yapmış olmalarından dolayı “tehdit” ya da “sorun” olarak algılanmaya başlaması, yeni kurulan ve her türlü tehdidin bertaraf edilmesi için azami dikkat gösteren bir devlet açısından olağan sayılabilir. Nitekim her devletin kuruluşunda çoğunluğu oluşturan bir grubun yanında sayıca az olsalar dahi tarihsel ortaklığı bulunan ve ortak amaçlar taşıyan farklı etnik kökene sahip, farklı dili ve dini bulunan vatandaşlar olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde de Türkçe konuşan Müslümanların çoğunluğu oluşturmalarına karşın, sayıca az olan diğer tüm etnik ve dilsel farklılığı bulunan gruplar da Türk kabul edilmiş ve “Türk Halkı” ifadesinin içeriğinde yer bulmuştur. Yine o günün koşullarında düşünülecek olursa etnik kökene göre bir sınıflandırma yapılmasının Türk ulusu yaratılmasında birleştirici bir etki yapmayacağı aşikar olduğundan din, en önemli birleştirici unsur olarak kullanılmış; 1924 Anayasasında devletin dininin İslam olduğu, 1928 yılındaki değişikliğe kadar yer almıştır.

Etnik, dinsel ya da dilsel farklılıkları bulunsa dahi sayıca az bulunan toplulukları da kapsayacak şekilde “Türk” olmak, Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşı olmayı ifade etmiştir. 1924 Anayasasının 88. maddesi, “Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın, vatandaşlık itibarıyla ıtlak olunur.” şeklindedir. 1926 tarihli Medeni Kanun da Lozan Antlaşmasının “ Gayrimüslim azınlıklara mensup

Türk vatandaşları, Müslümanların yararlandıkları aynı medeni ve siyasi haklardan yararlanacaklardır.” diyen 38. Maddesinde taahhüt edilen azınlıkların yurttaşlık konumunu pekiştirmiştir.

1924 Anayasasında, devletin niteliklerinden olan milliyetçi devlet kavramı 1961 Anayasasında yer almamış, buna karşılık Türk milliyetçiliğinden ve milli devletten söz edilmiştir. Türkiye Devleti’nin kuruluşunda “ulusal devlet” ilkesinin benimsenmesi bir yandan ulus egemenliğini kurma, diğer yandan da teokratik devlet anlayışını yıkma çabasının bir sonucudur.⁷⁹ Ayrıca Anayasa, 1924 Anayasasından farklı olarak temel hak ve özgürlükleri yalnız Türklerin hakları olarak görmemiş, bu haklardan ilke olarak herkesin yararlanacağı kuralını da getirmiştir.⁸⁰ 1982 Anayasasında cumhuriyetin nitelikleri sayılırken “Atatürk Milliyetçiliği” ifadesinin kullanılması yeğlenmiştir. Atatürk Milliyetçiliği ırkçılığı reddeden, insancıl, barışçı, birleştirici ve bütünleştirici bir milliyetçiliktir.⁸¹ Anayasalarda yer bulan bu anlayış, azınlıkları” ve “sayıca az farklıları” da kucaklayan ve ana unsurdan ayırmayan bir ulus-devlet kurma gayretinin ürünüdür. Dolayısıyla 1982 Anayasasında da belirtildiği üzere temel hak ve hürriyetlerin güvenceye alındığı bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde, hukuken bir ayırım yapılmadığı ve azınlıklara, devletin üniter yapısına uygun olarak bir bütünün içinde yer veren anlayışın hakim olduğu görülmektedir.

Bu hakim anlayış içerisinde Avrupa Birliği ile olan ilişkilerin, azınlıklarla ilgili mevcut durumun sorgulanmasına ortam hazırladığını söyleyebiliriz. 1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu’na yapılan ilk üyelik başvurusu, ardından Ankara Antlaşması ve Katma Protokol sonrası devam eden sürecin ardından devam eden sürecin ardından yaşanan gelişmelere bakıldığında hiçbir şeyin eskisi gibi olmadığı ve atılan her adımın “Avrupalılık”a uygun olup olmadığının sorgulamaya başladığı söylenebilir. Türkiye’nin üye olabilmesi için yerine getirmesi gereken ekonomik ve siyasi bir takım sorumluluklarının yanına, 1990’lı yıllardan AB’nin

⁷⁹ A.Şeref Gözübüyük, **Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2010, s.141

⁸⁰ Gözübüyük, s.143

⁸¹ Gözübüyük, s.154

gündeminde de ağırlık kazanmaya başlayan “azınlık” konusu ile ilgili birtakım yeni beklentiler eklenmiştir.

3.2. AVRUPA BİRLİĞİ’NDE AZINLIK HAKLARI

Tüm dünyada olduğu gibi Avrupa’da da 2.Dünya Savaşından 1990’lı yıllara kadar, doğrudan azınlık haklarıyla ilgili bir düzenlemeye gidilmeden birey temelli insan hakları ile ilgili düzenlemelerin yapıldığı söylenebilir. Avrupa Birliği’nin kurulduğu yıllarda, ekonomik bir birlik yaratma düşüncesi ile yola çıkıldığı için siyasi içerikli düzenlemeler de yapılmamıştır. Başlarda Topluluğun azınlık haklarının korunmasındaki rolü, kendi üyelerine konu ile ilgili ekonomik veya siyasi baskı uygulamaktan ibaret kalmış ve azınlık hakları konusu AET’nin üye olmayan ülkelerle kurduğu ilişkilerde önemli bir rol oynamamıştır.⁸²

1945-1989 arası dönemde devletler, ulusal azınlık haklarının tanınmasının kendi egemenliklerini zayıflatacağından ve aynı zamanda kendi iç birliği ve istikrarına yönelik, hoşnutsuz etnik grupların ayrılıkçı veya toprak talep eden emellerine cesaret vererek ciddi bir tehdit oluşturacağından korkuyorlardı. 1945-1989 yıllarını, ulusal azınlık sorunları açısından bir ihmalkarlık dönemi yaparak farklı kılan, bu korkulara yenik düşülmüş olmasıdır.⁸³ Dolayısıyla, ayrıca bir düzenlemeye gidilmeden “ayırım gözetmeme” ve “eşitlik” sağlandığında azınlıklar da korunmuş olacaktı. Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi’nin ayrımcılık yasağı ile ilgili 14. maddesi bu tutumu doğrular niteliktedir.

1990’lı yıllarda mevcut Yugoslavya, Çekoslovakya ve Sovyetler Birliği’nin dağılması sonucu ortaya çıkan yeni devletlerde azınlıkların bulunması ve bu ülkeler arasında yıllarca süren göçlerin yaşanması, mevcut durumun değişmesine sebep olmuştur. İstikrarın sağlanması için azınlıklar ile ilgili bir takım düzenlemeler

⁸² Tolga Bilener, AB’nin Azınlık Hakları Anlayışı ve AB’ye Bütünleşme Sürecinde Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri, Der. Beril Dedeoğlu, **Adım Adım Avrupa Birliği**, Boyut Kitapları, İstanbul, 2003, s.168

⁸³ Hakan Taşdemir ve Murat Saraçlı, Avrupa Birliği ve Türkiye Perspektifinden Azınlık Hakları Sorunu, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt:2, No:8, 2007, s.28

yapılması ihtiyacı doğmuştur. O tarihten bugüne kadar hala görüş birliği sağlanamayan “azınlık hakları” konusunda uzlaşılmasının temel nedeni; kendi içinde azınlıklar bulunmasına karşın üniter yapısını korumak isteyen ülkeler ile (Fransa gibi), kendi ülkesi sınırları dışında azınlık olarak yaşayan “ırkdaş”larının haklarının korunmasını isteyen ülkeler (Almanya gibi) arasındaki fikir ayrılığıdır.

Avrupa Birliği, üyelik ön koşulu olarak ırk ayrımcılığını kaldırmaya ilişkin BM Sözleşmesi'nin (1969) onaylanmasını bir ölçüt olarak almak istemiştir. Bu durum, üye devletlerin hepsinin bu sözleşmeyi imzalamamasından dolayı gerçek dışı görülerek reddedilmiştir. Aday ülkelerin ayrımcılığa karşı kendi yasalarını çıkartmalarını teşvik etmek istemiş ama bu da etkili bir yöntem olarak kabul görmemiştir. Azınlık haklarının AB siyasetine girmesi, Kopenhag Kriterleriyle gerçekleşmiştir.⁸⁴ 22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde, Avrupa Konseyi, aday ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaması gereken kriterleri belirtmiştir. Aday ülkeler için siyasi ve ekonomik kriterlerin yanı sıra, topluluk mevzuatının benimsenmesi şart koşulmuştur. Siyasi kriterlere göre o ülkede demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunmasını garanti eden kurumların varlığının bulunması gerekmektedir.

Avrupa Birliğini kuran anlaşma olan 7 Şubat 1992'de imzalanarak 1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması'nda⁸⁵ “kültür” başlıklı 128. madde ile Topluluğun, ulusal ve bölgesel çeşitliliğe saygı gösterirken üye ülkelerdeki kültürlerin gelişmesine de katkıda bulunacağı belirtilerek Avrupa kültürlerinin farklılıklarını garanti etmenin AB için önemi vurgulanmıştır. Kültürel çeşitlilik ile kastedilen, azınlıklardır.

Avrupa Birliği'nin genişlemesi ve tek para sistemine geçiş sürecinin görüşüldüğü Torino'daki Hükümetler arası Konferans Amsterdam Zirvesi ile

⁸⁴ Hüseyin Kalaycı, Avrupa Birliğinde Azınlıklar ve Mikro Milliyetçilik, **Stratejik Öngörü 2023**, Ekim 2006, Ankara, ASAM, ss.7-8

⁸⁵ Treaty On European Union (92/C 191/01), <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>, (21.03.2010)

tamamlanmış ve zirvenin sonucu olan Amsterdam Antlaşması⁸⁶, 2 Ekim 1997’de imzalanmış ve Mayıs 1999’da yürürlüğe girmiştir. Antlaşma, AB kapsamında insan haklarının korunması konusunda atılmış adımlar içinde en önemlisi olarak değerlendirilmektedir.⁸⁷ 12. madde ile “Konsey, Komisyondan gelecek teklife binaen ve Avrupa Parlamentosu’na da danıştıktan sonra cinsiyet, ırksal ya da etnik köken, din ya da inanç, bedensel özür, yaş ya da cinsel tercihlere dayalı ayrımcılıkla mücadele etmek üzere gerekli tedbirleri alabilir.” denilerek ayrımcılığa karşı izlenecek yol belirtilmiştir.

Temel hak ve özgürlüklerin korunmasına normatif bir düzenleme getirmek amacı ile hazırlanarak Ekim 2000 Biarritz Zirvesinde oybirliği ile kabul edilen AB Temel Haklar Şartı⁸⁸, 7 Aralık 2000’deki Nice Zirvesine sunulmuş, ancak Şart’ın antlaşmalara dahil edilmesi ya da bir antlaşma maddesinde Şart’a referans yapılması önerileri kabul edilmemiştir. Şart, AB’nin siyasi kurumları tarafından bir bildiri olarak kabul edilmiştir.⁸⁹ Temel Haklar Şartı’nın 20. maddesinde yasalar karşısında herkesin eşit olduğu ifade edilmiştir. 21. madde “cinsiyet, ırk, renk, etnik veya sosyal köken, kalıtsal özellikler, dil, din veya inanç, siyasi veya başka herhangi bir görüş, bir ulusal azınlığın üyesi olma, hususiyet, doğum, maluliyet, yaş veya cinsel eğilim gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılmasını” yasaklamaktadır. 22. madde ise “Birliğin kültürel, dini ve dilsel çeşitliliğe saygı göstermesini” düzenlemektedir.

Görüldüğü gibi burada da azınlık hakları ile doğrudan bir düzenlemeye gidilmemiş, “eşitlik” ve “ayrımcılık yasağı” ile dolaylı bir koruma sağlanmıştır. 2001 Laeken zirve sonuç bildirisinin “...daha demokratik, daha şeffaf ve daha etkin bir Avrupa” ifadesi doğrultusunda hazırlanan Avrupa Anayasası ise Temel Haklar Şartı’nı bir hak ve özgürlükler listesi olarak içermektedir. Bu doğrultuda “Avrupa

⁸⁶ Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts, <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html>, (21.03.2010)

⁸⁷ Füsun Türkmen, “Avrupa Birliği ve İnsan Hakları”, Der.Beril Dedeoğlu, **Adım Adım Avrupa Birliği**, Boyut Kitapları, İstanbul, 2003, s.149

⁸⁸ Official Journal of the European Communities, Charter Of Fundamental Rights of the European Union, http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf, (31.03.2010)

⁸⁹ A.İşıl Karakaş, **Ulusalüstü Anayasada Temel Haklar Problematığı: Teorik ve Pratik Sorunlar**, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg22/%C4%B1s%C4%B11.pdf, (02.04.2010)

için bir Anayasa oluşturan Antlaşma”nın onay sürecinin sonunda kabul edilmesi ile birlikte Şart da hukuki bağlayıcılığa kavuşacaktır.⁹⁰

⁹⁰ A.İşıl Karakaş, **Ulusalüstü Anayasada Temel Haklar Problematığı: Teorik ve Pratik Sorunlar**, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg22/%C4%B1s%C4%B1.pdf, (02.04.2010)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNDE AZINLIKLAR KONUSU

4.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AZINLIKLARLA İLGİLİ TÜRKİYE'DEN BEKLENTİLERİ BAĞLAMINDA İLERLEME RAPORLARINDA AZINLIKLARLA İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER

1998 tarihli ilk İlerleme Raporu'nun giriş kısmında raporların hazırlanma gerekçeleri şu şekilde açıklanmıştır: “Haziran 1998’de yapılan Cardiff AB Konseyi, her bir aday ülkenin katılım yönünde kaydettiği ilerleme üzerine ilk düzenli raporlarını 1998 sonunda sunacağı yolunda Komisyon tarafından yapılan açıklamayı memnuniyetle karşılamıştır. Türkiye ile ilgili olarak AB Konseyi, raporun Ortaklık Anlaşması'nın 28. maddesine⁹¹ ve Lüksemburg AB Konseyi'nin sonuç bildirgesine dayalı olacağını” kaydetmiştir. Aralık 1997 Lüksemburg AB Konseyi, Türkiye’yi her alanda Avrupa Birliği’ne yaklaştırarak, onu katılım için hazırlamaya yönelik bir strateji oluşturmaya karar vermiştir.. AB Konseyi: ‘Bu strateji, Ortaklık Konseyi tarafından, Kopenhag kriterleri ve Konsey’in 29 Nisan 1997 tarihli konumu ışığında, özellikle Ortaklık Anlaşması'nın 28. maddesi temelinde gözden geçirilecektir.’ noktasını da eklemiştir.”

İlerleme raporları yıllık olarak düzenli hazırlanan ve aday ülkelerin Birliğe üyelik yolunda kendilerinden beklenen hedefleri o yıl için ne ölçüde gerçekleştirdiklerini içeren, bir sonraki dönemde bu hedeflere yaklaşma konusunda nasıl bir yol izlenmesi gerektiği konusunda tavsiyelerde bulunulan kılavuz niteliğindedir. Türkiye için ilki 1998 yılında olmak üzere aralıksız her yıl hazırlanmıştır. İlerleme Raporları, giriş ve AB-Türkiye ilişkilerini anlatan bir önsözün ardından siyasi ve ekonomik kriterler ile üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme yeteneklerinin yer aldığı ana başlıklar altında değerlendirmeler yapmaktadır. Yıllar içinde kapsamı ve içeriği yoğunlaşmış olup, 1998 yılında 44 sayfa olarak hazırlanmışken, 2009 yılındaki rapor 94 sayfadır. Azınlıklarla ilgili

⁹¹ “Anlaşma'nın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşma'dan doğan yükümlerin Türkiye tarafından tam olarak kabul edilmesini öngörmeyi haklı kılacak ölçüde ilerlediğinde, Âkit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılma imkanını inceleyeceklerdir.”

değerlendirmeler, siyasi kriterler başlığı altında yer almaktadır. Raporun hazırlanmasında Türk makamlarının katkısı, uluslararası kuruluşların (özellikle Avrupa Konseyi'nin) değerlendirmeleri, sivil toplum kuruluşlarının raporları ile Avrupa Parlamentosu'nun ve üye devletlerin raporlarından faydalandığı, yine giriş kısmında belirtilmiştir.

Türkiye'de yaşayan Kürtler, Romanlar ve Kafkas kökenli vatandaşlarımızın etnik ve dinsel azınlıkları oluşturduğu, Ortodoks Hristiyan olan Süryanilerin ve Alevilerin de dinsel azınlık olarak kabul edilmesi gerektiği konularını içeren raporlarda eleştiriler; ifade, örgütlenme, toplanma ve din özgürlüğü, mülkiyet hakları ve kültürel haklar başlıklarında yer bulmuştur.

4.1.1. 1998 Yılı İlerleme Raporu⁹²

Lozan'a göre tanınan azınlıklardan Ermenilerin nüfusunun 50.000, Musevilerin 25.000 ve Rumların 5.000 olduğu. 8 ve 15 milyon arasında olduğu tahmin edilen Kürtlerin ise ulusal, etnik ya da ırksal azınlık olarak tanınmadığı belirtilmiştir. Raporda, bir takım iddialar ile Türkiye'nin eleştirildiği konular şunlardır:

- Açıkça veya politik olarak etnik kimliklerini öne süren Kürtlerin, taciz edilme veya takibata uğrama riskine girdikleri,
- Kürdistan devleti kurma amacını güden ve terörist yöntemler kullanan Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ile silahlı çatışma içinde olan Türk Hükümeti'nin insan hakları ihlallerinde bulunduğu,
- Türk medyasının Kürt sorunu hakkında nesnel ve bağımsız yayın yapması mümkün olmadığı,
- 1991 yılından itibaren Kürtçenin, kültürel faaliyetler çerçevesinde yasak olmamasına karşın “siyasi iletişim” veya eğitim alanlarında kullanılmadığı ve Kürt dillerinden herhangi birinde radyo ve televizyon yayıncılığı yapılamadığı,
- Süryani Ortodoksların dinsel azınlık olarak tanınmadığı ve dinsel eğitimlerinin baskı altında olduğu,

⁹² 1998 Regular Report from the Commission on Turkey's Progress Towards Accession, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1998/turkey_en.pdf, (30.03.2010)

- En az 12 milyon kişi olarak tahmin edilen Alevi Müslümanların bulunduğu, Sunni din adamlarının aksine, hükümetten maaş alan Alevi din adamlarının bulunmadığı.

Ayrıca terörle mücadele kapsamında 1987’de ilan edilen, Güneydoğudaki dokuz ilden altısında hala yürürlükte olan ve her dört ayda bir uzatılan olağanüstü hal, raporda konu edilmiştir. Güneydoğuda yaşayan Kürtlerin ekonomik ve sosyal bakımdan dezavantajlı bir konumda olduğu, medeni ve siyasi hakları kullanmada olağanüstü halden kaynaklanan kısıtlamaları yaşadığı ifade edilerek Güneydoğu sorununa siyasi ve askerlik dışında bir çözüm bulunması ve Kürt kimliğinin tanınması tavsiye edilmiştir.

4.1.2. 1999 Yılı İlerleme Raporu⁹³

Abdullah Öcalan’ın Şubat ayında yakalanarak yargılanması ve ölüm cezası verilmesi ile 17 Ağustos depremi geniş yer bulduğu 1999 yılına ait raporda:

- 29 Haziran 1999’da Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM) tarafından Öcalan’a karşı ölüm cezası verilmesine AB’nin tepkili olduğu,
- Lozan Antlaşması ile tanınan dinsel azınlıklar ve diğer dinsel azınlıklar arasında bir muamele farklılığı bulunduğu,
- Ulusal Azınlıkların Korunması üzerine Çerçeve Sözleşme ve Bölgesel veya Azınlık Dilleri İçin Avrupa Şartı’na uygun olarak Kürtlerin dillerini ve geleneklerini kullanma ve sürdürme fırsatına sahip olmak için maddi kaynaklar aktarılması gerektiği konularına yer verilmiştir.

Azınlıklar başlığı altında yer alan ifadelerinden hiç birisi, Lozan ile Türkiye tarafından kabul edilen azınlıklarla ilgili değildir. Öcalan’ın yakalanmış olmasının gündemde önemli yer tutmuş olmasından da hareketle, AB tarafından ulusal azınlık olarak kabul edilmeleri istenen Kürtler ile ilgili konulara ve Öcalan’ın yargılanma sürecine ağırlık verilmiştir. “Lozan Antlaşması ile tanınan dinsel azınlıklar ve diğer dinsel azınlıklar..” ifadesi de, yine yeni dinsel azınlıklar yaratma isteğinin bir yansıması olarak yorumlanabilir.

⁹³ 1999 Regular Report from the Commission on Turkey’s Progress Towards Accession, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1999/turkey_en.pdf, (30.03.2010)

4.1.3. 2000 Yılı İlerleme Raporu⁹⁴

10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki’de toplanan AB Konseyi, Türkiye’nin Birliğe katılacak aday ülke olduğunu ilan etmiştir. Bu karar önemli bir dönüm noktası olmakla birlikte, Kopenhag Kriterleri’ne uyumun, müzakerelere başlanmasında önkoşul olduğu ve Türkiye’nin siyasi kriterleri yerine getirmediği belirtilmiştir. Türkiye 2000 yılında Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi’ni imzalaması önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir. Raporunda ayrıca;

- Ulusal Azınlıkların Korunması İçin Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi’ni henüz imzalamadığı ve Lozan Antlaşması ile tarif edilenlerden başka azınlıkları tanımadığı,
- Türkiye’nin, kültürel bir kimliğe ve ortak geleneklere sahip herhangi bir etnik grubu “ulusal azınlık” olarak kabul etmeye istekli olup olmamasından bağımsız olarak, bu tür grupların mensuplarının bazı temel haklardan yoksun bırakıldığı, ana dillerinde yayın yapma, ana dillerini öğrenme veya ana dillerinde eğitim alma hakkı gibi etnik kökenleri ne olursa olsun bütün Türklerin sahip olması gereken kültürel hakların garanti altına alınmamış olduğu,
- Türk devletinin, Kürt taraftarı görüşlerin ifade edilmesine karşı mücadele ettiği,
- Alevilerin, Sünni din derslerine katılmaya zorunlu tutulduğu,
- Heybeliada Ruhban Okulu’nun kapalı olması durumunun incelenmesi gerektiği konularına yer verilmiştir.

Raporunda büyük yer tutan Kürt kökenli vatandaşlarla ilgili konuların hem azınlık haklarında hem de sosyal ve kültürel haklar başlıklarında incelendiği ve “ulusal azınlık” ifadesinin yer aldığı görülmektedir. Heybeliada Ruhban Okulu’nun durumu ise ilk kez bu raporda yer almıştır.

⁹⁴ 2000 Regular Report from the Commission on Turkey’s Progress Towards Accession, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2000/tu_en.pdf, (04.04.2010)

4.1.4. 2001 Yılı İlerleme Raporu⁹⁵

2000 ve 2001 yıllarını Türkiye, önemli bir mali kriz içinde geçirmiştir. 2001 yılının Mart ayında Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) kabul edilmiş ve Ulusal Program (UP) açıklanmıştır. Bunu 2001 yılındaki Anayasal değişiklikler izlemiştir. Bu değişikliklerden, insan hakları ve temel özgürlükler alanında güvencelerin artırılması ve idam cezasının sınırlandırılması önemli bir adım olarak görülmüştür.

İrkçılığa Dayalı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına ilişkin BM Sözleşmesi, Uluslararası Ceza Mahkemeleri Yasası, Uluslararası Sivil ve Siyasi Haklara ilişkin BM Anlaşması ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin BM Anlaşması gibi bazı temel insan hakları araçlarına katılmadığı için Türkiye eleştirilmiştir.

Kiliselerin ve azınlık vakıflarına ait binaların restorasyonu için artık resmi izin gerekmemesi olumlu karşılanırken kiliselerin mülk edinmede zorluklarla karşılaştığı belirtilmiştir.

4.1.5. 2002 Yılı İlerleme Raporu⁹⁶

Türkiye, UP çerçevesinde yasalarında bir takım değişiklikler yapmıştır. Şubat, Mart ve Ağustos 2002 tarihlerinde yapılan reform paketlerinde ölüm cezası, temel hak ve hürriyetler, duruşma öncesi gözaltı ve hukuki tazmin dahil olmak üzere insan hakları konusunda yapılmış düzenlemelere 2002 İlerleme Raporu'nda olumlu gelişmeler arasında yer verilmiştir. "İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması" ile ilgili bölümün daha da detaylandırılmış olduğu dikkat çekmektedir.

Yine Lozan'da tanınanlar dışında başka azınlıkların da bulunduğu ifade edildiği raporda Süryaniler ile Romanlar da bu başlık altında değerlendirilerek

⁹⁵2001 Regular Report from the Commission on Turkey's Progress Towards Accession, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2001/tu_en.pdf, (04.04.2010)

⁹⁶2002 Regular Report from the Commission on Turkey's Progress Towards Accession, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2002/tu_en.pdf, (04.04.2010)

Süryaniler için azınlık ifadesi kullanılmıştır. Süryani Ortodoks Cemaatinin⁹⁷ Mardin’de 20 köye geri dönmesine izin verildiği belirtilmiştir. Kültürel haklar başlığı altında ise Laz ve Pontus kültüründen söz edilmiştir. İlerleme Raporlarında her yıl bir öncekine göre Türkiye’de yer alan “azınlık” gruplarının çeşitlendirildiği dikkat çekmektedir.

4.1.6. 2003 Yılı İlerleme Raporu⁹⁸

Rapor dönemi içerisinde ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, kültürel haklar ve ordu üzerinde sivil denetim gibi siyasi kriterlere yönelik olarak mevzuatın farklı alanlarında değişiklik getiren dört uyum paketi kabul edilmiştir. Raporda, Temmuz 2003’te kabul edilen 7.Uyum Paketine 2002 seçimlerinde yenilenen meclis tarafından büyük bir oy çoğunluğu ile kabul edilmiş olmasından dolayı ayrı bir anlam yüklenmiştir. Uyum Paketlerinin içerikleri ve yapılan düzenlemeler büyük yer tutmaktadır. Bunun dışında:

- 2003’te ilk kez Ulusal Azınlıklardan sorumlu AGİT Yüksek Komiserinin, ulusal azınlıkların durumu konusunda diyalog başlatmak üzere Türkiye’yi ziyaretine izin verildiği, ancak görüşme sonrası diyalog gerçekleşmediği,
- BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. maddesine çekince koyan Türkiye’nin, etnik dini ve dilsel azınlıkların kendi kültürlerini, dillerini ve dinlerini kullanma haklarının kapsamını sınırladığı,
- Ders kitaplarındaki bazı ifadelerin azınlık gruplarına yönelik düşmanlık hissi uyandırdığına ilişkin şikayetlerin bulunduğu,
- Süryanilerin hala okul açmadığı,
- 30 Ekim 2002’de Olağanüstü Hal Uygulamasının sona ermiş olması ile birlikte bölgede görece iyileşme gerçekleştiği konularına yer verilmiştir.

⁹⁷ Hristiyanlığa topluca geçen eden ilk topluluk olarak kabul edilen Süryanilerin anavatanlarının Anadolu’da Mardin olduğu ve Türkiye’nin sorumlu tutulduğu bir takım gelişmelerin ardından köylerini terk ederek Avrupa’ya göç ettiği, göç edenlerin mallarına el konulduğu gibi iddiaların yanı sıra son birkaç yıldır Süryanilerin adı, 1915 Ermeni Olaylarında da geçmekte ve Ermenilerin iddialarına paralel olarak Süryanilerin de zarar gördüğü öne sürülmektedir. Bu konuda en büyük desteği Ermeni ve Süryani diasporası vermektedir.

⁹⁸ 2003 Regular Report from the Commission on Turkey’s Progress Towards Accession, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2003/rr_tk_final_en.pdf, (04.04.2010)

Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. maddesine konulan çekince den söz edilirken Türkiye'deki bazı haklardan faydalanamayacağı ifadesi, Türkiye'nin etnik ve dilsel azınlıkları tanımadığına ilişkin tavrını; yine AGİT Yüksek Komiserinin -Kürtlerin bu kapsamda değerlendirilmesi hedefi doğrultusunda- ulusal azınlıklar konusunda diyalog başlatma girişimi de Türkiye'nin Lozan'dan itibaren Kürtleri, vatandaşlık bağlamında Türk olarak kabul ettiği duruşunu yok sayar niteliktedir.

4.1.7. 2004 Yılı İlerleme Raporu⁹⁹

1999'dan bu yana Türkiye iki anayasal değişiklik ve sekiz mevzuat uyum paketinin kabul edildiği; Mayıs 2004 tarihli en son anayasal reformun, insan hakları ile ilgili konulara ilişkin olduğu ifade edilmiştir.

Kürtçe dahil olmak üzere Türkçe dışındaki dil ve lehçelerde radyo ve televizyon yayınlarının TRT'de Haziran 2004'te başladığı, Boşnakça, Arapça, Çerkezce ve Kürtçe lehçeleri olan Kirmançî ve Zazaca yayınların devam edildiği olumlu karşılanmıştır.

İrk, etnik köken, din, mezhep, bölge veya başka herhangi bir azınlık esasına göre dernek kurmaya getirilen kısıtlamaların kaldırıldığı yeni Dernekler Yasasının Parlamento tarafından Temmuz 2004'te kabul edilmiş olmasına karşın Cumhurbaşkanının vetosu nedeniyle yürürlüğe girmediği belirtilerek yasanın ayrıntılarına yer verilmiştir.

İlk defa Musevi, Rum ve Ermeni okullarında çifte müdürlük konusuna yer verilmiştir. Bu okulların Milli Eğitim Bakanlığı'nı temsil eden ve müdürden daha fazla yetkileri bulunan Müslüman müdür yardımcısının kaldırılması konusunda diyalog başlatıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca bu okullara eskiden sadece babaları azınlık üyesi olan çocuklar gidebiliyorken anneleri azınlık üyesi olan çocuklar da bu okullara devam edebilecektir. Ancak ebeveynlerin azınlık statüleri konusundaki

⁹⁹ 2004 Regular Report from the Commission on Turkey's Progress Towards Accession, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/rr_tr_2004_en.pdf, (04.04.2010)

beyanı, Milli Eğitim Bakanlığının yapacağı değerlendirmeye tabi tutulması eleştirilmiştir.

Heybeliada Ruhban Okulu, yeniden konu edilmiş olmakla birlikte bunun yanına Rum Ortodoks Patriği'nin Ekümeniklik sıfatını kullanamaması konusu da ilave edilmiştir.

4.1.8. 2005 Yılı İlerleme Raporu¹⁰⁰

Azınlıklarla ilgili konular, öngörülebileceği üzere her yıl bir öncekine göre kapsamı genişletilerek ve daha önceki raporlarda yer alan konuların tekrarlanması ile hayli uzun tutulmaktadır. Gökçeada'daki Rum azınlığın mülkiyet sorunları, İstanbul Üniversitesi bünyesinde Ermeni dilini geliştirmek amacıyla Ermeni kürsüsünün kurulması, Roma kökenlilerin uygun ikamet, eğitim, sağlık ve istihdama erişimde güçlüklerle karşılaştıkları gibi konular ilave edilen konular arasındadır.

Yine Kürtlerle ilgili konular ağırlıktadır. Kürtçe dil kurslarının çeşitli sebeplerle kapatılması, ilköğretimde Anayasa'nın devlet okullarında Türkçe dışındaki herhangi bir dilin anadil olarak öğretimini yasaklayan 42. maddesi eleştiri konusu yapılmıştır.

İfade özgürlüğü kapsamında, Mayıs 2005'te Ceza Kanunu'na ilişkin birçok değişikliğin kabul edilmiş olmasına; Ağustos 2005'te İstanbul'da bir savcının, yazar Orhan Pamuk'un bir İsveç gazetesinde Türkiye'de Ermenilerin ve Kürtlerin öldürülmelerine dair ifadeleri ile ilgili olarak 301. madde uyarınca Pamuk aleyhine açmış olduğu davaya ve Ekim 2005'te Ermenice ve Türkçe yayınlanan haftalık Agos gazetesinin editörü Hrant Dink'in Ermeni diasporası hakkında yazdığı bir makale ile ilgili olarak 301. madde uyarınca mahkum edilerek 6 ay hapis cezasına çarptırılmış olmasına yer verilmiştir. Özellikle Kürt ve Ermenilerle alakalı davaların raporda yer alması dikkat çekicidir.

¹⁰⁰ 2005 Regular Report from the Commission on Turkey's Progress Towards Accession, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1426_final_progress_report_tr_en.pdf, (04.04.2010)

4.1.9. 2006 Yılı İlerleme Raporu¹⁰¹

2006 yılına ait İlerleme Raporu'nda azınlık hakları, ifade ve din özgürlüğü başlıkları, genellikle daha önceki raporlarda dile getirilen konuların tekrarından ibarettir. Süryanilerin mülkiyet konusunda sıkıntı yaşadığı, Gökçeada ve Bozcaada'daki Rum azınlığın mallarının Türk makamları tarafından müsadere edilme ve açık artırmayla satılma tehdidi altında olduğu, siyasi hayatta Türkçe dışında dillerin kullanılmadığı konuları tekrarlanmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde (AHİM) Türkiye aleyhine açılan davalara da yer verilmiş olup bunun yanında nüfus cüzdanı gibi bazı kişisel evraktaki dini inanç belirtme zorunluluğunun Nisan 2006'da kaldırılmış olmasına rağmen bu evrakın hala din hanesini taşıması ayrımcı uygulamaların devam etmesi olasılığına zemin yarattığı ifade edilmiştir.

4.1.10. 2007 Yılı İlerleme Raporu¹⁰²

Genel olarak, Türkiye, kültürel çeşitliliğin sağlanması ve Avrupa standartlarına uygun biçimde azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunması konularında ilerleme kaydedemediği değerlendirilmesinin yapıldığı raporda, "Azınlıkların eğitim hakları hususunda, Şubat 2007 tarihinde yürürlüğe giren Özel Öğretim Kurumları Kanunu¹⁰³ Lozan Antlaşması ile resmi makamlarca tanınan gayrimüslim azınlıkların azınlık okullarına sahip olma haklarını teyit etmektedir." denilmiştir. Bu kanun, daha önceki raporlarda eleştirilen uygulamaya getirilen bir yeniliktir. Başmüdür yardımcısının Türk kökenli olma zorunluluğu kaldırılmıştır. Öte yandan, AGİT Milli Azınlıklar Yüksek Komiseri'nin Güneydoğu'ya gitme talebinin üçüncü defa reddedilmesi bir kez daha eleştirilirken, "etnik köken, din ve dillerinden

¹⁰¹ 2006 Regular Report from the Commission on Turkey's Progress Towards Accession, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/tr_sec_1390_en.pdf, (20.04.2010)

¹⁰² 2007 Regular Report from the Commission on Turkey's Progress Towards Accession, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/turkey_progress_reports_en.pdf, (04,04,2010)

¹⁰³ 14 Şubat 2007 Tarihli ve 26434 Sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanan 8 Şubat 2007 Tarihli ve 5580 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Özel Öğretim Kurumları Kanunu, <http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2007/02/20070214-1.htm>, (20.04.2010)

dolayı bazı Türk vatandaşlarına, kendi kimliklerini korumalarını teminen, özel haklar tanımaktan alıkoymamalıdır.” denilmiştir.

Malatya’da Nisan 2007’de, bir yayınevinde misyonerlik yaptığı gerekçesi ile üç Protestan’ın öldürülmesi ile ilgili davadan, dini özgürlükler kapsamında yer verilmiştir. Türkiye Cumhuriyetinde, Osmanlı tarihinden itibaren Anadolu’da azınlık yaratma girişimlerinin bir parçası olarak değerlendirilen ve her zaman hassas bir konu olan misyonerlik faaliyetleri uluslararası anlayışla bir suç teşkil etmediğinden, bu yönde yürütülen faaliyetleri icra edenlere yönelik işlenen bu cinayet Türkiye-AB ilişkilerinde gündem maddelerinden birisi haline gelmiştir. Cinayet, “Terörle Mücadele Kanunu” kapsamında soruşturulmuştur. Zorunlu olan din derslerinin, Türkiye’deki dini çeşitliliği gözletmediği ifade edilerek, Alevi bir ailenin bu konuda açmış olduğu davada AİHM’in, Türkiye’nin eğitim sistemini ve ulusal mevzuatını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne uygun hale getirmesi gerektiğine hükmettiği Raporda yer almıştır.

4.1.11. 2008 Yılı İlerleme Raporu¹⁰⁴

Azınlık haklarının değerlendirildiği başlıkta, daha önceki konuların tekrarı dışında yeni bir konu ve yorum bulunmamaktadır. Bir evvelki yılda olduğu gibi 1008 Yılı İlerleme Raporunda da, “Türkiye, kültürel çeşitliliğin sağlanması ve Avrupa standartlarına uygun biçimde azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunması alanlarında ilerleme kaydetmemiştir.” değerlendirilmesi yapılmıştır. Şubat 2008’de kabul edilen Vakıflar Kanunu, hemen her başlıkta olumlu bir gelişme olarak yer bulurken, dini özgürlükler için “Türkiye’nin dini özgürlüğe tam saygıyı destekleyen bir ortamın oluşturulması ve farklı dini cemaatlerle diyalogun geliştirilmesi yönünde tutarlı girişimlerin devam ettirilmesi yönünde daha çok çaba sarfetmesi gerekmektedir.” yorumu yer almaktadır.

¹⁰⁴2008 Regular Report from the Commission on Turkey’s Progress Towards Accession, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-ocuments/reports_nov_2008/turkey_progress_report_en.pdf, (20.04.2010)

4.1.12. 2009 Yılı İlerleme Raporu¹⁰⁵

Gayrimüslimlerin ibadetlerinin güvenlik güçleri tarafından takip edildiği iddialarına yer veren, Patrikhaneden “Ekümenik” olarak bahsedilen, Alevilerin ve Kürtlerin azınlıkmiş gibi azınlıklar ve dini özgürlükler kapsamında değerlendirildiği raporda, kamu yayın kuruluşu Türkiye Radyo Televizyonları’nda (TRT) Ocak 2009’da günde 24 saat Kürtçe yayın yapan TRT-6 kanalının yayınına başlaması, Eylül ayında Yüksek Öğretim Kurumu’nun (YÖK), bir Türk Üniversitesinin (Mardin’deki Artuklu Üniversitesi) Kürtçe ve ülkede konuşulan diğer dillerde lisansüstü eğitim verecek “Yaşayan Diller Enstitüsü” kurulması yönündeki başvurusunu kabul etmesi, Mart 2009’da devlet radyosunun Ermenice yayın yapmaya başlamasını olumlu gelişmeler olarak değerlendirmiştir. Ayrıca ilk Alevi Enstitüsünün Aralık 2008’de açılması, üç belediye meclisinin cemevlerini ibadet yerleri olarak tanınması ve cemevlerine, camilere tanınan aynı mali kolaylıkları sağlaması ile Antalya, Ankara ve İstanbul’daki idare mahkemelerinin Alevi öğrencilerin zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi dersinden muaf tutulmaları yönünde karar vermiş olmalarını olumlu bulmuştur.

Türkiye ile AB ilişkilerini her bakımdan detaylı olarak değerlendiren tüm bu raporlara bakıldığında, Türkiye ile AB arasında azınlıklarla ilgili ciddi bir anlayış farkı olduğu ve bu farklılığın her iki tarafta da biliniyor olmasına karşın Türkiye’nin anlayışını değiştirmesini sağlamaya yönelik olarak bazı ifadelerin ısrarla yer bulduğu dikkat çekmektedir.

4.2. AVRUPA BİRLİĞİ’NİN BEKLENTİLERİ KARŞISINDA AZINLIKLARLA İLGİLİ TÜRKİYE’NİN YAPMIŞ OLDUĞU DÜZENLEMELER

16-17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirvesinde aldığı karar doğrultusunda, Türkiye’nin Kopenhag Siyasi Kriterlerinin yeteri ölçüde yerine getirdiği kanaatine varılarak 3 Ekim 2005 tarihinde AB-Türkiye müzakereleri resmen başlatılmıştır.

¹⁰⁵ 2009 Regular Report from the Commission on Turkey’s Progress Towards Accession, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/tr_rapport_2009_en.pdf, (20.04.2010)

Müzakerelerde Kopenhag kriterlerine tam uyum esastır ve Türkiye, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunmasını garanti altına alan kurumların bulunduğu bir ortam yaratma yükümlülüğü altına girmiştir. Bunun sağlanması için de Türkiye'nin AB Müktesebatına uyumu ve birtakım reformların yapılması beklenmektedir. Gerek müzakerelere başlanmadan önce, gerekse sonrasında Türkiye, bir takım anayasa değişiklikleri ve uyum yasa paketleri hazırlayarak hukuki düzenlemeler yapmıştır ve yapmaya devam etmektedir. Bu bölümde değişiklikler incelenirken, azınlıkları ve etnik ya da dilsel özellikleri bakımından farklı olan Türk vatandaşlarını ilgilendiren kısımlar ele alınacaktır.

4.2.1. Anayasa Değişiklikleri

Anayasal gelişmelerin itici gücünü iç arayışlar ya da dış gelişmeler oluşturur. Toplumun değişik kesimlerinin demokratikleşme ve özgürleşme beklentisi ile hükümetin AB beklentisi, anayasa değişikliklerinin itici güçleri olmuştur. Dış dinamikler ağır basmış, Ulusal Program da bunun çerçevesini çizmiştir.¹⁰⁶ 2001 yılından önce de defalarca değişikliğe uğramış olan 1982 Anayasasında yapılan en önemli düzenlemeler, 2001 ve 2004 yılında yapılanlar ile bazı maddelerinin 12 Eylül 2010 tarihinde referanduma götürüldüğü değişikliklerdir.

4.2.1.1. 2001 Yılında Yapılan Anayasa Değişiklikleri

2001 yılında yapılan Anayasa değişikliğinin genel gerekçesi şu şekilde açıklanmıştır:

“1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın, uygulamada olduğu dönem içinde otaya çıkan ihtiyaçlar, kamuoyunun beklentileri ve yeni siyasi açılımlar doğrultusunda yenilenmesi gereği doğmuştur. Ayrıca Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde ekonomik ve siyasi kriterlerin karşılanmasının, bu alanda gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasının ön şartı olarak Anayasa'da bazı değişikliklerin yapılması da kaçınılmazdır. Bu teklif, toplumun ihtiyaçlarına yanıt verebilecek

¹⁰⁶ İbrahim Ö.Kaboğlu, 2001 Anayasa Değişiklikleri: Ulusal_Üstü Etkiden Ulusal Tepkiye, **AnayasaYargısı Dergisi**, Cilt:19, 2002, s.105

çağdaş-demokratik standartlara ve evrensel normlara uygun, insan hakları ve hukukun üstünlüğünün ön plana çıkararak bir anayasa değişikliğini hedeflemektedir.”¹⁰⁷

Anayasanın başlangıç bölümü eski şekliyle “Hiçbir düşünce ve mülahazanın Türk milli menfaatlerinin, Türk varlığının, Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihi ve manevi değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılapları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği” iken, “Hiçbir düşünce ve mülahazanın” yerine “Hiçbir faaliyetin.... koruma göremeyeceği.” şeklinde değişiklik yapılmıştır. Böylece düşünce özgürlüğünü kısıtlar gibi görünen ifade değiştirilmiş ve düşünce özgürlüğünün kısıtlanması engellenmiştir şeklinde yorumlanmıştır. Fakat Gözler, bu durumu “hukuki sonuç doğurmayan değişiklik” olarak yorumlamış ve gerekçesini de şu şekilde açıklamıştır: “Faaliyet, Arapça ‘fiil’ kökünden türemiş bir isimdir. Bir düşünce açıklaması ise bir fiildir. Düşüncenin çeşitli yollarla dış dünyaya açıklanması bir faaliyet teşkil eder.”¹⁰⁸ “Faaliyet” kelimesinin tüm eylemleri kapsadığı düşünüldüğünde bu görüşe hak vermemek mümkün değildir. Ayrıca Gözler’e göre, anayasaların başlangıç metinleri hukuki sonuç doğurmadığı ve sadece manevi nitelik taşıdığından, yapılan değişiklik çok da anlamlı değildir.

Anayasada “Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması” başlıklı 13. madde, “Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğinin, Cumhuriyetin, milli güvenliğinin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile... kanunlarla sınırlanabilir.” şeklinde idi. Türk Anayasa Hukuku’nda “genel sınırlama sebepleri” olarak ifade edilen bu sebeplerin tamamının tüm temel hak ve özgürlükler için geçerli olduğu, yine 13. maddenin son fıkrasında ifade edilmiştir. Yapılan değişiklikle genel sınırlama sebeplerinin tamamı çıkartılmıştır. Onun yerine, temel hak ve özgürlüklerin, “Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabileceği” ifadesi eklenmiştir. Böylece temel

¹⁰⁷ TBMM Tutanak Dergisi, 131. Birleşim, 24.09.2001, Cilt:70, s.5

¹⁰⁸ Kemal Gözler, 3 Ekim 2001 Anayasa Değişikliği: Bir Abesle İştigal Örneği, Anayasa Yargısı Dergisi, Cilt:19, 2002, s. 107

hak ve özgürlükler genel sınırlama nedenlerinin baskı ve ağırlığından kurtarılmış, özgürlüğün asıl, sınırlamanın ise istisna olarak düşünülmesi gerektiği anlayışına geçilmiştir. Özünde olumlu olmakla birlikte Anayasanın bütünlüğü içinde sorunlara yol açabilecek eksik bir değişikliktir.¹⁰⁹

“Temel Hak ve Hürriyetlerin Kötüye Kullanılması” başlıklı 14. maddenin orijinali:

“Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak veya dil, ırk, din ve mezhep ayırımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzenini kurmak amacıyla kullanılamazlar.

Bu yasaklara aykırı hareket eden veya başkalarını bu yolda teşvik veya tahrik edenler hakkında uygulanacak müeyyideler kanunla düzenlenir.

Anayasanın hiçbir hükmü, Anayasada yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şekilde yorumlanamaz.” ifadesini içeriyorken bu madde yeniden yazılmıştır.

2001 değişikliğinden sonraki yeni 14. madde:

“Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz.”

Anayasa hükümlerinden hiçbiri, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz.

Bu hükümlere aykırı faaliyette bulunanlar hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir.”

¹⁰⁹ Fazıl Sağlam, 2001 Yılı Anayasa Değişikliğinin Yaratabileceği Bazı Sorunlar ve Bunların Çözüm Olanakları, Anayasa Yargısı Dergisi, Cilt:19, 2002, s. 291

Bu değişikliği Kaboğlu, değiştirerek iyileştirilen maddeler arasında yorumlamıştır. Değişiklikte, eski metinde korunup da yeni metinde korunmayan bir değer olduğu söylenemez. Eski metindeki “soyut kötüye kullanma amacı” yeni metinde “kötüye kullanmayı amaçlayan faaliyetlere” dönüştürülerek, nispeten somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

“Basın Hürriyeti” başlıklı 28. maddenin 2. fıkrasındaki “Kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dilde yayım yapılamaz.” ifadesi çıkartılmıştır. “Dernek Kurma Hürriyeti” başlıklı 33. madde kısaltılmış, sadeleştirilmiş ve dernek kurma kolaylaştırılarak, kapatılması zorlaştırılmıştır.

“Türk Vatandaşlığı” başlıklı 66. maddede eski haliyle, “yabancı babadan ve Türk anadan olan çocuğun vatandaşlığı kanunla düzenlenir” deniyorken bu madde, “Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür.” olarak değiştirilmiştir. Dolayısıyla kadın-erkek arasında eşitsizlik yaratıyormuş gibi görünen durum düzenlenmiş gibi gözükmemektedir. Oysa maddede, kanunla düzenleme yapılacağı belirtilmiş ve Türk vatandaşlığı Kanunu’nun 1. maddesinde “Türkiye içinde veya dışında Türk babadan olan ya da Türk anadan doğan çocuklar doğumlarından başlayarak Türk vatandaşlarıdır.”¹¹⁰ denilerek gerekli düzenleme yapılmıştır. Dolayısıyla Anayasada bu ifade yer almış olsa dahi uygulamada ayırım yapılmamıştır.

4.2.1.2. 2004 Yılında Yapılan Anayasa Değişiklikleri

Anayasa’nın 9 maddesinde değişiklik öngören ve 1 maddeyi de kaldıran 5170 Numaralı Kanun, 22 Mayıs 2004’te Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ölüm cezasının kaldırılması, yapılan en önemli değişiklik olarak değerlendirilebilir. Ölüm cezasına atıf yapan diğer maddeler de düzenlenmiştir. Ayrıca Devlet Güvenlik Mahkemeleri’nin kuruluşunu düzenleyen 143. madde yürürlükten kaldırılmıştır.

¹¹⁰ 11 Şubat 1064 Tarihli ve 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/364.html>, (25.04.2010)

Anayasanın “Milletlerarası Antlaşmaları Uygun Bulma” başlıklı 90. maddesinin son fıkrası “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.” şeklinde iken “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.” ilavesi yapılmıştır.

2004 yılında yapılan değişiklikten önceki düzenlemesiyle, çağdaş anayasaların çoğunun aksine uluslararası hukukla iç hukukun ilişkisi hakkında bir hüküm koymamıştır. “Uluslararası antlaşmaların anayasaya aykırılığı hakkında Anayasa Mahkemesine başvurulamayacak olması” hükmünün bulunmasının uluslararası antlaşmaların kanunların üstünde olduğu görüşü de bazı yazarlar tarafından savunulmuş ve hatta bazı yargı kararlarında da yer almıştır.¹¹¹ Yapılan değişikliğin, temel hak ve hürriyetler ile ilgili konularda uluslararası antlaşmaların esas alınması konusunda kesinliği ve açıklığı vurgulamak için yapıldığı söylenebilir.

1982 Anayasası’nda 2004 yılından sonra yapılan en büyük değişiklik, 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandum sonucu kabul edilen ve 23 Eylül 2010 tarihli Resmi Gazete’de Yüksek Seçim Kurulu (YSK) kararının yayımlanması ile yürürlüğe giren değişikliktir.¹¹² Kopenhag Kriterleri çerçevesinde hazırlanan ve Katılım Ortaklığı Belgeleri ve İlerleme Raporları’nda yer alan, Kamu Denetçiliği Kurumu kurulması ve kişisel verilerin korunmasının anayasal güvence altına alınması gibi alanlarda mevzuatımızın AB mevzuatıyla uyum sağlamasını öngörmektedir.¹¹³ 2010 yılı içinde yapılan değişiklikte, kanun önünde eşitlik, özel hayatın gizliliği, yerleşme seyahat hürriyeti, ailenin korunması, toplu iş sözleşmesi, siyasi partilerin uyacakları esaslar, dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı, milletvekilliğinin düşmesi ve yargı organları ile Anayasa

¹¹¹ Ali İbrahim Akkutay, **Uluslararası Antlaşmaların Türk İç Hukukundaki Konumu ve Etkileri**, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.11, Sayı.1-2, 2007, s.416 http://www.hukuk.gazi.edu.tr/editor/dergi/ali_ibrahim_ak_18.pdf, (01.05.2010)

¹¹² 23.09.2010 Tarih ve 27708 Sayılı Resmi Gazete, <http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2010/09/20100923-10.htm>, (01.10.2010)

¹¹³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-AB İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskileri.tr.mfa>, (10.10.2010)

Mahkemesi ve Hakimler Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır.¹¹⁴

4.2.2. Uyum Yasaları

Türkiye, AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB üyeliği için önceliklerin belirlendiği İlerleme Raporlarında ve Katılım Ortaklığı Belgelerinde yer alan beklentiler ve siyasi kriterleri sağlayabilmek için Anayasa değişikliklerinin yanı sıra, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından kabul edilen Uyum Yasa Paketlerini de yürürlüğe koymuştur.

İlk uyum paketi, 6 Şubat 2002’de TBMM Genel Kurulu’nda kabul edilmiş ve 19 Şubat 2002’de Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Azınlıkları ilgilendiren en önemli değişiklik, Türk Ceza Kanunu’nun 312. maddesinin ikinci fıkrası *“Halkı; sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik eden kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis ve üçbin liradan onikibin liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Bu tahrik umumun emniyeti için tehlikeli olabilecek bir şekilde yapıldığı takdirde faile verilecek ceza üçte birden yarıya kadar artırılır”* şeklinde iken, yapılan değişiklikle *“Sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığına dayanarak, halkı birbirine karşı kamu düzeni için tehlikeli olabilecek bir şekilde düşmanlığa veya kin beslemeye alenen tahrik eden kimseye bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilir.*

Halkın bir kısmını aşağılayıcı ve insan onurunu zedeleyecek bir şekilde tahkir eden kimseye de birinci fıkradaki ceza verilir.” şeklinde düzenlenmiştir. Değişiklikle, maddede bahsi geçen eylem kamu düzeni için tehlike oluşturuyorsa suç sayılacaktır. Yeni düzenleme ile suçun oluşumu için aranacak özel şart sebebiyle suçun oluşmasının zorlaştırıldığını, bunun suçu işleyen sanık lehine bir durum olmakla birlikte, suçun mağdurunun aleyhine bir durum olduğunu söylemek mümkündür. Bu maddede yer alan suçtan hüküm giyenlerin, çoğunlukla etnik ya da

¹¹⁴ Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu, 22.03.2010, <http://cdn.dogantv.com.tr/dokumanlar/cnnturk/karsilastirmalitablo.pdf>, (01.10.2010)

dinsel farklılığı bulunan grupların üyeleri tarafından işlendiği varsayımından hareketle azınlıklar için lehte bir düzenleme olduğunu söyleyebiliriz. Başka bir ifadeyle, azınlıklar sanık ise onların lehinedir; suçun mağduru azınlıklar olduğunda aleyhte bir değişiklik yapılmıştır. Zira suç oluşması zorlaşmış, cezası hafifletilmiş ancak para cezası kaldırılarak sadece hapis cezası öngörülmüştür. Fakat bu yasal düzenlemelerin azınlıkların ve farklılıkların korunması ve özgürce ifade edilmesini sağlamak için yapıldığı dikkate alınacak olursa, bu suçun toplumun çoğunluğu tarafından işlenmediği söylenebilir.

Terörle Mücadele Kanununun Terör Örgütü ve Terörün Finansmanı başlıklı 7. ve 8. maddelerinde değişiklik yapılmıştır. Bu kanunun 7. maddesinde yapılan değişiklikle, örgütle ilgili propaganda yapanların cezalandırılması için “terör yöntemlerine başvurmayı özendirme şartı” getirilmiştir. Bu yasanın 8. maddesinde yapılan değişiklikle ise, propaganda suçu yeniden tanımlanmış ve buna göre suç oluşturan eylemleri yayımla işleyenlere verilen cezalarda ve propaganda suçunun işlenmesi halinde ilgili radyo ve televizyon kuruluşunun yayından men edileceği sürelerde indirimle gidilmiş ve para cezaları 1-3 milyar arasında belirlenmiştir¹¹⁵ Altıncı uyum paketiyle bu kanunda yapılan değişiklikle, 8. madde yürürlükten kaldırılmıştır. Terörle Mücadele Kanununda 29 Haziran 2006 tarihinde yeniden bir düzenlemeye gidilmiştir.¹¹⁶ Mevcut yasanın son durumunda 7. madde ile terör örgütü propagandasına dönüşen toplantı ya da yürüyüşlerde yüzün tamamen ya da kısmen kapatılması ve örgüte ait amblem ve işaretlerin taşınması bir yıldan beş yıla kadar hapis cezasını öngörülürken, özellikle Güneydoğu’da sıklıkla yaşanan bu eylemler için cezai müeyyidenin uygulanıp uygulanmadığına bakmak gerekir. Çünkü bir yasanın uygulanıp uygulanmadığı, o yasanın var olup olmadığı kadar önemlidir. Ayrıca mevcut bir yasanın uygulanmaması, bu yasada yer alan suçu işleyenlere tanınmış bir ayrıcalık olarak yorumlanabilir.

¹¹⁵ Ayşe Asker, **Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde (1999-2005) Türkiye’nin Değişen İletişim Politikaları, Yeditepe Üniversitesi Resmi İnternet Sitesi**, s.13
[http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/pdf/Avrupa%20Birli%C4%9Fine%20Uyum%20S%C3%BCrecinde%20\(1999-2005\)%20T%C3%BCrkiye'nin%20De%C4%9Fi%C5%9Fen%20C4%B0leti%C5%9Fim%20Politikalar%C4%B1%20AY%C5%9EE%20ASKER.pdf](http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/pdf/Avrupa%20Birli%C4%9Fine%20Uyum%20S%C3%BCrecinde%20(1999-2005)%20T%C3%BCrkiye'nin%20De%C4%9Fi%C5%9Fen%20C4%B0leti%C5%9Fim%20Politikalar%C4%B1%20AY%C5%9EE%20ASKER.pdf), (16.10.2010)

¹¹⁶ 29 Haziran 2006 Tarihli ve 5532 Sayılı Terörle Mücadele Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun,
<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5532.html>, (16.10.2010)

İkincisi 9 Nisan 2002’de yürürlüğe giren uyum paketi, 2001 yılında Anayasa’da yapılan değişiklikler ve 22 Kasım 2002 tarihinde kabul edilen Türk Medeni Kanununda¹¹⁷ yer alan hükümler doğrultusunda yapılan değişiklikleri içermektedir.

2001 yılındaki Anayasa değişikliğinin paralelinde, Basın Kanununun 16. maddesinin beşinci fıkrasında yer alan “kanunla yasaklanmış herhangi bir dille yayın yapılamaz” hükmü kaldırılmıştır.

Dernekler Kanununun 4. maddesinde yapılan değişiklikle, Türk Ceza Kanununun 312. maddesinin ikinci fıkrasında yazılı “halkı; sınıf, ırk, dil, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek, kin ve düşmanlığa açıkça tahrik etme” suçlarından mahkum olanların sürekli olarak dernek kurucusu olamayacağına ilişkin hüküm değiştirilerek, bu kişilerin hükmün kesinleştiği tarihten itibaren beş yıl süre ile dernek kuramayacakları düzenlenmiştir.¹¹⁸ Bu değişiklikle yine azınlıkların suçun sanığı olması halinde, süresiz olarak dernek kurucusu olmayacaklarının önüne geçilmekte, onlara sınırlı bir yasaklılık hali getirerek, dernek kurma özgürlüğünü kayda değer bir şekilde genişletmektedir.

Dernekler Kanununun 5. maddesinin altıncı bendinde yapılan değişiklikle, “Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde ırk, din, mezhep, kültür veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek veya Türk dilinden veya kültüründen ayrı dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak” amacı çerçevesinde dernek kurulması yasak kapsamından çıkarılmıştır¹¹⁹. Böylelikle, azınlıkların kendi ırk, din, mezhep, kültür ve dillerini ön plana çıkarmalarının önünün bizzat kanun koyucu eliyle açıldığını söylemek yanlış olmaz. Zira bu değişiklikle farklı etnik kökene ait vatandaşların, kurdukları dernekler aracılığıyla sahip oldukları etnik farklılıkları ifade etmeleri yasak olmaktan çıkarılmış, hukuki bir zemine oturtulmuştur. Elbette

¹¹⁷ Türk Medeni Kanunu, Kanun No.4721, Kabul Tarihi:22.11.2002, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/medeni/4721.doc>, (16.10.2010)

¹¹⁸ T.C.Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, **Türkiye’de Siyasi Reform, Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler**, Ankara, 2007, s.7

¹¹⁹ T.C.Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, **Türkiye’de Siyasi Reform, Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler**, Ankara, 2007, s.8

bu değişikliklerle özgürlüklerin; kültür, din, mezhep farklılıklarını yaşama, ifade etme ve koruma amaçları uğrunda genişletmesi olumlu bir gelişme olarak görülmektedir. Ayrıca Dernekler Kanununun 6. maddesinde yer alan ve kanunla yasaklanmış dilleri kullanmaları da yasak kapsamından çıkartılmıştır.

3 Ağustos 2002'de TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilen ve 3 Ağustos 2002'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren üçüncü uyum paketi, ifade ve dernek kurma özgürlükleri ile gayrimüslim cemaat vakıflarının taşınmazlarıyla ilgili yasal düzenlemeleri kapsamaktadır.

Vakıflar Kanununda değişiklik yapılan maddeye göre, cemaat vakıfları Bakanlar Kurulu'nun izniyle ihtiyaçlarını karşılamak üzere taşınmaz mal edinebilecekler, bu malları üzerinde tasarrufta bulunabileceklerdir. Ayrıca Türkiye'de kurulu vakıfların Bakanlar Kurulu'nun izniyle yurt dışında kurulmuş vakıf veya kuruluşlara üye olmasına imkan sağlanmış, yabancı ülkelerde kurulmuş vakıflar ise uluslararası işbirliği yapılmasında yarar görülen hallerde karşılıklı olmak koşuluyla Bakanlar Kurulu'nun izniyle Türkiye'de faaliyette bulunma hakkını elde etmişlerdir. Bu değişiklikle de gayrimüslim vakıfları, diğer vakıf türleriyle mal edinme hususunda aynı haklara sahip hale getirilmiştir, bu bağlamda değişikliğin eşitliğin sağlanması bakımından olumlu olduğunu söylemek mümkündür.

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun 4/I maddesi değişikliğiyle, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılmasının önündeki hukuki engeller kaldırılmış ve bu yayınların yapılması güvence altına alınmıştır. Bu yayınların çerçevesinin Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından çıkarılacak bir yönetmelikle belirleneceği düzenlenmiştir.¹²⁰

Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu'nun adı "Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında

¹²⁰ T.C.Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, **Türkiye'de Siyasi Reform, Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler**, Ankara, 2007, s.12

Kanun" şeklinde değiştirilmiştir. Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için Özel Öğretim Kurumları Kanunu hükümlerine tabi olmak üzere özel kurslar açılabileceği hükmüne bağlanmıştır.

Dördüncü uyum paketi, 11 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Gayrimüslim cemaat vakıflarının taşınmaz mal edinmelerinde Bakanlar Kurulu şartı kaldırılmış ve "Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün izni" şartı getirilmiştir. Bu sayede gayrimüslim cemaat vakıflarının taşınmaz mal edinmelerine ilişkin prosedür kolaylaştırılmıştır. Dernekler Kanununda, "kanunla yasaklanmış herhangi bir dille ve yazı ile yazıldığı" ibaresi de madde metninden çıkarılmıştır.

Yaklaşık bir ay sonra 4 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe giren beşinci uyum paketinde azınlıkları ilgilendiren bir düzenleme bulunmazken 19 Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe giren altıncı uyum paketinde Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Yasası'ndaki değişikliklerle, Türk vatandaşlarınca günlük yaşamda geleneksel olarak kullanılan farklı dil ve lehçelerde yayın yapılması imkanının, hem kamu hem de özel radyo ve televizyon kuruluşları aracılığıyla sağlanması yasal güvenceye kavuşturulmuştur. Böylece hem TRT'nin hem de özel televizyonların ana dilde yayın yapmasının önündeki engel kaldırılmıştır.

Vakıflar Kanununda yapılan değişikliklerle, cemaat vakıflarının taşınmaz mallarını vakıf adına tescil ettirmeleri için tanınan süre 6 aydan 18 aya çıkarılmıştır. Nüfus Yasası'ndaki değişikliklerle, isim koyma konusundaki kriterler daraltılarak, farklı kültürlerle ve örf-adetlere sahip bireylerin özel hayatlarına ve aile hayatlarına ilişkin özgürlükler korunmuş, İmar Yasası'nda yapılan değişikliklerle, farklı din ve inançlara sahip bireylerin ibadet yerlerine ilişkin özgürlükleri genişletilmiştir.¹²¹

Yedinci uyum paketi, 7 Ağustos 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Dernekler Kanununda yapılan değişikliklerle, tüzel kişilerin de dernek kurabilecekleri belirtilmiştir. Kültürel haklar ve özgürlükler bağlamında Yabancı Dil Eğitimi ve

¹²¹ 6. Uyum Yasaları, http://www.belgenet.com/yasa/ab_uyum6-1.html, (20.09.2010)

Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanununun 2. maddesi değişikliğiyle, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesine yönelik olarak, ayrı bir bina tesis edilmeksizin, mevcut kurslarda öğrenilmesine imkan sağlanmıştır.¹²²

Bir sonraki uyum paketinde çıkarılan yasalar doğrultusunda, TRT, Haziran 2004 itibariyle Boşnakça, Arapça, Çerkezce, Zazaca ve Kırmancice televizyon ve radyo yayınlarına başlamıştır.

Yine azınlıkları ve dini/etnik farklılıkları bulunan kişilere yönelik olarak yerinden olmuş kişilerin gönüllü olarak geri dönüşünü kolaylaştırmak amacıyla İçişleri Bakanlığı tarafından 1 Temmuz 2005 tarihinde bir genelge yayımlanmıştır. Söz konusu genelge ile “Valilikler tarafından can ve mal güvenliğinin sağlandığı yerlere geri dönüşlerin kolaylaştırılması için gerekli tedbirlerin alınmasına devam edileceği” belirtilmiştir.¹²³ Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP) kapsamında ilki 2000 yılında yayımlanan ve projenin yürütülmesine yönelik yayımlanmış olan ikinci genelgedir. Proje, “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde, başta güvenlik olmak üzere çeşitli nedenlerle köylerinden ayrılan ailelerden gönüllü olarak geri dönmek isteyenlerin kendi köyleri civarında veya arazisi müsait başka yerlerde iskan edilmeleri, buralarda gerekli sosyal ve ekonomik alt yapının tesisi ile sürdürülebilir yaşam koşullarının oluşturulması, geri dönmek istemeyenlerin ise mevcut yaşadıkları yerlerde şehir hayatına uyumlarının geliştirilmesi, ekonomik ve sosyal durumlarının iyileştirilmesi amacıyla uygulamaya konulmuştur.¹²⁴

KDRP kapsamında en fazla Süryanilerin adı geçmektedir. Özellikle İsveç’te yoğun olarak yaşayan ve terör başta olmak üzere ekonomik sebeplerle Avrupa’ya

¹²² **Türkiye’de Siyasi Reform, Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler**, T.C.Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara, 2007, s.20

¹²³ **Türkiye’de Siyasi Reform, Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler**, T.C.Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara, 2007, s.24

¹²⁴ İller İdaresi Genel Müdürlüğü , Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi, http://www.illeridaresi.gov.tr/default_B0.aspx?content=1025, (16.10.2010)

göç eden Süryaniler, proje kapsamında dönüş faaliyetleri yürütmektedir. Dönemin İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu'nun 2002 yılında TBMM'de yapmış olduğu konuşmada verdiği bilgilere göre, Haziran 2002 tarihinden o güne kadar, olağanüstü hal ve mücavir il kapsamında bulunan 11 ilde toplam 456 köy ile 347 mezrada 10 511 hanede 58 513 nüfus köye geri dönüş yapmıştır. Bu proje kapsamında köye geri dönenler için, Ekim 2002 itibariyle 8,8 trilyon Türk Lirası civarında harcama yapılmıştır. Ayrıca, köye dönüş projesi için, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu ve Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kaynak ve imkanlarından da, 8,8 trilyona ilave olarak para harcanmıştır.¹²⁵

Görüldüğü gibi, sadece yasal düzenlemelerle sınırlı olmayan reform süreci hız kaybetmeden devam etmiştir. Bu çerçevede, Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, 12 Nisan 2006 tarihinde düzenlediği basın Dokuzuncu Reform Paketini açıklamıştır. Paket, TBMM gündeminde bulunan bazı yasalar ile uluslararası antlaşmaların onay sürecinin hızlandırılmasını, yeni yasaların çıkartılmasını ve birtakım idari önlemlerin alınmasını içermektedir.¹²⁶

Bütün bu anayasal/yasal düzenleme ve değişikliklere karşın hala, AB tarafından yayımlanan ilerleme raporlarında ve yapılan açıklamalarda Türkiye'nin temel hak ve özgürlükler ile azınlıkların korunması konularında eleştirildiği ve taleplerin devam ettiği görülmektedir. Özellikle Türkiye'deki azınlıkların kimler olduğu da dahil olmak üzere her gün bir yenis eklenen azınlıklar konusunda bir uzlaşmaya varılmadığından, Türkiye ile AB arasındaki pazarlığın sona ermeyeceğine kuşku yoktur.

¹²⁵ TBMM Tutanak Dergisi, 25.12.2002, Cilt:2, Sayı:1
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil1/bas/b015m.htm>, (16.10.2010)

¹²⁶ Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri, <http://www.abgs.gov.tr/files/pub/abuyp.pdf>, (01.10.2010)

SONUÇ

Azınlık kavramı genellikle etnik köken farklılığını çağrıştırmaktadır. Etnik kökenin yanı sıra farklı dili kullanmak, farklı dini inançlara ve farklı bir kültüre sahip olmak ve bu bilincin varlığı azınlıkların sahip olduğu diğer özelliklerdendir. Bu farklılıklar, ortak bir tarihi paylaşmış ve ortak amaçları bulunan vatandaşlar olarak ulus-devletlerde üniter bir yönetimle bir arada yaşayabilmektedir; zira her farklı etnik grubun ayrı bir devleti bulunmamaktadır. Türkiye'nin, vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi Türk olarak kabul etmesi bu duruma örnektir.

Türkiye, farklılıklara bu pencereden bakarken AB, her türlü farklılığın devlet tarafından ayrı ayrı tanınmasını ve farklılıkların dile getirilip özgürce yaşanmasının devlet eliyle teşvik edilmesini beklemektedir. Azınlıkların belirlenmesindeki bu anlayış farklılığı sadece Türkiye ile AB arasında değildir. Dünyada azınlığın ve azınlık haklarının tanımı ile azınlıklara sağlanacak ayrıcalıkların neler olacağı konusunda ortak bir anlayış ve ortak bir politika bulunmamaktadır.

Anlayış ve uygulamada farklılıklar bulunmasına karşın, Birliğe üye olacak ülkelerin uyması gereken siyasi kriterler arasında azınlıkların korunması şartı yer aldığı için Türkiye, çalışmada da incelendiği üzere, AB'nin beklentileri doğrultusunda insan hakları ve azınlık haklarının artırılmasına yönelik yasal düzenlemeler yapmıştır ve çalışmalar devam etmektedir.

Tez çalışmasında incelenen konular ışığında görülmektedir ki Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin dış politikası, kurulduğu günden bu yana hep Batı Avrupa ve Amerika odaklı olmuştur. Atatürk'ün, kurduğu devleti “muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkarmak” hedefi hep Avrupa ve Amerika kastedilerek Batı medeniyetine yaklaşmak ve onun da üzerine çıkmak olarak yorumlanmıştır. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da ekonomik amaçla başlayıp siyasi boyut kazanan “birlik”te hareket etme bilinci ile bir organizasyon kurulduğunda, Türkiye de bu birliğin içinde yer alarak ayrıcalıklardan yararlanma arzusu içinde olmuştur. Türkiye'nin en başından beri birliğin içinde yer almak istemesinin bir diğer

sebebi de özellikle Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinden itibaren Türk Hükümetlerinin hep bir yalnızlık ve dışlanmışlık hissi içerisinde olmasının yarattığı psikolojik baskı olabilir.

Önce 1981 yılında Yunanistan'ın üyeliği, ardından 2004 yılında Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ve 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın da Birliğe üye olması; Türk Hükümetleri için Türkiye'nin de Birliğe üye yapılmasını daha bir rekabetçi hale dönüştürmüştür. Hükümetlerin ilk hedefi AB'ye üyelik, yapılan icraatlar da AB'ye yaranmak üzerine şekillenmiştir. Dolayısıyla dış politikanın merkezi AB olmuş, Türkiye'nin duruşu Batı'ya yüzünü dönmekten çok, Batı hariç her yere sırtını dönmüş bir görüntü çizmiştir. Türkiye'nin bu hayli istekli tavrı ise başından beri Türkiye ile aynı çatı altında buluşmaya hiç de hevesli olmadığı açıkça ifade edilmese de bu yönde bir algı uyandıran AB'nin, Türkiye üyeliğini daha da ağırdan almasına ve özellikle siyasi kriterlerde diğer ülkelere oranla daha katı bir tutum izlemesine neden olmuştur.

Siyasi kriterler bakımından Türkiye'nin işini zorlaştıran en önemli etken hiç kuşkusuz bu kriterlerin net olmaması ve sistematik olarak ortaya koyulamamasıdır. Ekonomik kriterlerin sağlanıp sağlanmadığı verilerle ispatlanabilirken, dünya ve Avrupa üzerinde kavram üzerinde bile uzlaşamayan azınlıklarla ilgili uygulamaların ne denli başarılı olduğu her zaman tartışma yaratabilecektir. Ayrıca mevcut ve Türkiye tarafından kabul edilen azınlıklardan çok AB'nin, Türkiye'de yeni azınlıklar yaratılması üzerine kurulu tavrı Türkiye-AB ilişkilerinde görüş ayrılıklarına sebep olmaktadır. Çalışmada da vurgulandığı üzere, İlerleme Raporlarında Kürtlerin ulusal azınlık, Alevilerin Müslüman azınlık, Süryanilerin gayrimüslim azınlıkmiş gibi ısrarla ve yıllardır yer bulması tesadüf veya yanlışlık değil bir ısrarın sonucu gibi gözükmektedir.

Türkiye, özellikle ulusal akımların imparatorluk içinde hızla yayılması, azınlıkların Milli Mücadele döneminde işgalci güçlerle işbirliği yapması, Avrupalı devletlerin gayrimüslim azınlıkları kullanarak ülkenin içişlerine karışması ve Müslüman dahi olsa etnik farklılığı bulunan ulusları kışkırtması sonucu parçalandığı

gerçekliğini içeren bir tarihin yaşandığını bildiği imparatorluğun toprakları üzerinde Anadolu'nun farklı dil, din ve etnik kökene sahip halkı tarafından kurulmuş olan üniter bir devlettir. Bu sebeple, yeni azınlıklar yaratılması ve bunun tartışılması konularında hassas davranılmaktadır.

Farklılıklara ayrıcalık tanınması yerine farklı olan tüm unsurların bütünü bir parçası olarak algılanması, AB tarafından kültürel çeşitliliğin özgürce yaşanması ve ifade edilmesinin önünde bir engel olarak görülmektedir. Türkiye ile yaşanan görüş ayrılığı da bu merkezde şekillenmektedir. Eğer farklı unsurlar ayrıcalık elde edemezken bir de asimilasyona uğruyorsa AB'nin tutumu haklı olarak yorumlanabilirken, etnik homojenliğin bulunmadığı bir ülkede ulusal azınlık olarak tanımlanabilecek gruplara gün geçtikçe bir yenisini ekleniyor ve özerklik talepleri tartışılmaya başlanıyorsa; üstelik bu talepler yasa dışı ve hatta terörist eylemlere varabilecek şekilde ülkenin ulusal güvenliğini ve üniter yapısını tehdit edecek bir boyuta taşıyorsa Türkiye'nin haklılık payının ne denli güçlü olduğunu da yadsımamak gerekir.

Yinelemek gerekir ki Türkiye ile AB arasındaki derin fikir ayrılıkları ya da üyeliğin önündeki engel ne Fener-Rum Patrikhanesinin Ekümeniklik iddiası, ne Ruhban Okulu'nun kapalı olması, ne Süryanilerin gayrimüslim azınlık olarak kabul edilmemesi, ne de vakıflar sorunudur. Vakıflar Yasası yeniden düzenlenmiştir, Ekümeniklik iddiasını Türkiye kabul etse dahi diğer Ortodoksların kabul edeceği şüphelidir, Ruhban Okulu Rumların din adamı yetiştireceği tek yer değildir ayrıca azınlık talepleri Mardin'de yaşayan Süryanilerin mi yoksa Ermenilerin stratejik ortak arama girişimi ile talepleri şekillenen Süryani diasporasının mıdır bunları iyi değerlendirmek gerekir. Oysa özellikle ve ısrarla "Kürt sorunu" olarak yanlış ifade edilen "Güneydoğu'daki Terör sorunu" karşısında alınan güvenlik önlemlerinin, etnik bir gruba yapılan baskı ve şiddet olarak gösterilmeye çalışılması ve Kürt kökenliler başta olmak üzere etnik temelde yeni azınlıklardan söz edilerek Türkiye'nin bunu kabul etmesinin beklenmesi, diğer konuların hepsinin önüne geçmiştir.

Alevilerin Müslüman bir ülkede, Hristiyanlıktaki Katolik-Ortodoks ayrımında olduğu gibi muamele görmesi, Kürtler başta olmak üzere diğer etnik farklılıkları bulunan grupların ulusal azınlık olarak kabul edilmesi, Süryanilerin gayrimüslim azınlık statüsüne alınması gibi ilerleme raporlarında dile getirilen taleplerin, Türkiye'nin mevcut devlet anlayışı içinde olumlu yanıt bulmayacağı açıktır. Burada da AB üyeliği iki seçenekli gözükmektedir. Ya Türkiye her yıl raporları okuyacak ve yıllar boyunca aynı talepleri yeniden okumaya devam ederek Birliğe dışarıdan bakmaya devam edecektir; ya da mevcut anlayışını kökten değiştirecek ve bu talepleri kabul edecektir ki bu durumda dahi verilecek olan tavizler karşısında AB üyeliğinin garantisi bulunmamaktadır.

Her iki tarafı da memnun edecek tek bir sonuç bulunmadığına göre, Türkiye'nin yapmış olduğu iyi niyetli yasal düzenlemeler görülmeli, üniter devlet yapısını korumadaki kararlılığını terk etmesi beklenmemelidir. Türkiye'nin de kültürel, dilsel ve dini çeşitliliğin özgürce yaşanmasını sağlayacak yasal düzenlemelerin devamının yanı sıra bunun tüm toplum tarafından içselleştirilmesini sağlayacak politikaların izlenmesinin gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

Akbulut, O. B. (2008). *İçinde Yaşamının Hukuki Zemini*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık

Bachler, G. (2001). *Kriz Yönetimiyle Bağlantılı Devlet Reformu*. Berlin: The Berghof Handbook for Conflict Transformation. Berghof Research Center for Constructive Conflict Management

Baskın, O. (2001). *Küreselleşme ve Azınlıklar*. Ankara: İmaj Kitapevi.

Bilener, T., Der. Beril Dedeoğlu. (2003). *AB'nin Azınlık Hakları Anlayışı ve AB'ye Bütünleşme Sürecinde Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri. Adım Adım Avrupa Birliği*. İstanbul: Boyut Kitapları.

Bozkurt, G. (1989). *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Çavuşoğlu, N. (2001). *Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları*. İstanbul: Su Yayınları.

Erkal, M. E. (2005). *Küreselleşme Etniklik Çokkültürlülük*. İstanbul: Derin Yayınları.

Eroğlu, H. (1992). *Atatürk ve Milliyetçilik*. Ankara: İlesam Yayıncılık..

Erözden, O. (1997). *Ulus-Devlet*. Ankara: Dost Kitabevi.

Eryılmaz, B. (1990). *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebanın Yönetimi*. İstanbul: Risale Yayınları

Gözler, K. (2004). *Anayasa Hukukuna Giriş*. Bursa: Ekin Kitabevi

Gözler, K. (2000). *Türk Anayasa Dersleri*. Bursa: Ekin Kitabevi

Güler, A. (2000). *Osmanlıdan Cumhuriyete Azınlıklar*. Ankara: Tamga Yayıncılık.

Gündoğan, A.O. (2005). *Türkiyelilik ve Çok Kültürlülük*. Ankara: Tek Ağaç Yayınları.

İnanç, Z. (2001). *Uluslararası Belgelerde Azınlık Hakları*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Jackson J.Preece. (2001). *Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus-Devlet Sistemi*. İstanbul: Don Kişot Yayınları.

Kalaycı, H. (2006). *Avrupa Birliğinde Azınlıklar ve Mikro Milliyetçilik*. Stratejik Öngörü 2023. Ankara: ASAM.

Kaya, Ö. (2004). *Tanzimat'tan Lozan'a Azınlıklar*, İstanbul:Yeditepe Yayınevi.

Nas, Ç. (2006). *Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinde Azınlıklar: Türkiye-AB İlişkileri Dış Politika ve Yapı Sorunsalları*. Ankara: Alp Kitabevi.

Oran, B. 2001. *Küreselleşme ve Azınlıklar*. Ankara: İmaj Yayınevi.

Oran, B. (1991). *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*. İstanbul:Bilgi Yayınevi.

Önder, A.T. (2007). *Türkiye'nin Etnik Yapısı Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler*. Ankara: Fark Yayınları

Özdek, Y.(2000). *Uluslararası Politika ve İnsan Hakları*. Ankara: Öteki Yayınevi.

- Paksoy, A.K. (2008). *Ulus Devlet ve Tarih Eğitimi*. Öğretmen Dünyası, Ankara.
- Preece, J. J. (2001). *Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus-Devlet Sistemi*. İstanbul: Donkişot Yayınları.
- Rigaux, F. (2002). *Azınlıklar Hukuku Tanımlama Sorunları, Ulusal, Uluslararası ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları*. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.
- Rutherford, J. (1998). *Yuva Denen Yer: Kimlik ve Farklılığın Kültürel Politikaları*. İstanbul: Sarmal Yayını
- Sander, O. (2005). *Siyasi Tarih-İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Smith, A. D. (1991). *Milli Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, A. D. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Sur, M. (2000). *Uluslararası Hukukun Esasları*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Şimşir, B. N. (2005). *Ermeni Meselesi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Talas, M. (2008). *Ulus-Devlet ve Türkiye*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Taşdemir, H., Saraçlı, M. (2007). *Avrupa Birliği ve Türkiye Perspektifinden Azınlık Hakları Sorunu. Uluslararası Hukuk ve Politika*. 2(8):25-35.
- Terzioğlu, S. S. (2007). *Uluslararası Hukukta Azınlıklar ve Anadilde Eğitim Hakkı*. Ankara: Alp Yayınevi.
- Toprak, Z. ve diğerleri.(2004). *Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi*. İzmir: Birleşik Yayınları.

Türkmen, F. (2003). *Avrupa Birliği ve İnsan Hakları. Adım Adım Avrupa Birliği*. İstanbul: Boyut Kitapları.

Yeniçeri, Ö. (2005). *Küreselleşme Karşısında Milliyetçilik ve Kimlik*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Zeri, İ. (2004). *Uluslararası Belgelerde Azınlık Hakları*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Makaleler

Akkutay, A.İ. (2007). Uluslararası Antlaşmaların Türk İç Hukukundaki Konumu ve Etkileri. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 11 (1-2):415-447

Gözler, K. (2002). *Anayasa Değişikliği: Bir Abesle İştigal Örneği*. *Anayasa Yargısı Dergisi*. 19:326-254

Kaboğlu İ.Ö.(2002). 2001 Anayasa Değişiklikleri: Ulusal-Üstü Etkiden Ulusal Tepkiye. *Anayasa Yargısı Dergisi*. 19:105-118

Mann, M. (1997). *Has Globalization Ended The Rise and Rise of The Nation State*. *Review of International Political Economy*. 4(3):472-496

Okutan, M. Ç. (2004). *Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. 59(2):59-75

Sağlam, F. (2002). *2001 Yılı Anayasa Değişikliğinin Yaratabileceği Bazı Sorunlar ve Bunların Çözüm Olanakları*. T.C. Anayasa Mahkemesi Resmi İnternet Sitesi. *Anayasa Yargısı Dergisi*. 19:288-310

Tunç, H. (2004) *Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye*. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 8(1-2):139-198

Elektronik Kaynaklar

Asker, A. *Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde (1999-2005) Türkiye'nin Değişen İletişim Politikaları*. Yeditepe Üniversitesi Resmi İnternet Sitesi.

[http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/pdf/Avrupa%20Birili%C4%9Fine%20Uyum%20S%C3%BCrecinde%20\(1999-2005\)%20T%C3%BCrkiye'nin%20De%C4%9Fi%C5%9Fen%20%C4%B0leti%C5%9Fim%20Politikalar%C4%B1%20AY%C5%9EE%20ASKER.pdf](http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/pdf/Avrupa%20Birili%C4%9Fine%20Uyum%20S%C3%BCrecinde%20(1999-2005)%20T%C3%BCrkiye'nin%20De%C4%9Fi%C5%9Fen%20%C4%B0leti%C5%9Fim%20Politikalar%C4%B1%20AY%C5%9EE%20ASKER.pdf) (16.10.2010)

Avrupa Konseyi Resmi İnternet Sitesi. Framework Convention for the Protection of National Minorities.

<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/157.doc>, (15.12.2009)

Avrupa Konseyi Resmi İnternet Sitesi. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

<http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Word/005.doc> (11.12.2009)

Avrupa Konseyi Resmi İnternet Sitesi. European Social Charter.

<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/035.doc> (12.12.2009)

Birleşmiş Milletler Resmi İnternet Sitesi. Universal Declaration of Human Rights,

<http://www.un.org/en/documents/udhr/> (11.12.2009)

İller İdaresi Genel Müdürlüğü, *Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi*.

http://www.illeridaresi.gov.tr/default_B0.aspx?content=1025 (16.10.2010)

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*.

<http://www2.ohchr.org/english/law/cescr.htm> (11.12.2009)

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. *International Covenant on Civil and Political Right.*

<http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm> (11.12.2009)

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities.

<http://www2.ohchr.org/english/law/minorities.htm> (11.12.2009)

Şaylan, G. (07.1.2004). *Azınlıklar Tartışılırken Ülkelerin Özgün Koşulları Dikkate Alınmalı. (Röportaj). AB Haber.*

<http://www.abhaber.com/haber.php?id=2161> (09.1.2009)

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Resmi İnternet Sitesi. *14 Şubat 2007 Tarihli ve 26434 Sayılı Resmi Gazete’de Yayımlanan 8 Şubat 2007 Tarihli ve 5580 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Özel Öğretim Kurumları Kanunu.*

<http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2007/02/20070214-1.htm> (20.04.2010)

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Resmi İnternet Sitesi. *23 Eylül 2010 Tarihli ve 27708 Sayılı Resmi Gazete’de Yayımlanan 846 Numaralı Yüksek Seçim Kurulu Kararı.*

<http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2010/09/20100923-10.htm>
(01.10.2010)

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü. *Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı.*

<http://www.byegm.gov.tr/icerikdetay.aspx?Id=134>, (25.03.2010)

Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi. *22 Kasım 2001 Tarihli ve 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu.*

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/medeni/4721.doc> (16.10.2010)

Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi. *11 Şubat 1064 Tarihli ve 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanun.,*

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/364.html> (25.04.2010)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Resmi İnternet Sitesi. *16 Aralık 1966 Tarih ve 2200 A (XXI) Sayılı Kararla Kabul Edilen Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi.*

<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/83-93.pdf> (11.12.2009)

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi Karşılaştırma Tablosu. (22.03.2010)

<http://cdn.dogantv.com.tr/dokumanlar/cnnturk/karsilastirmalitablo.pdf> (01.10.2010)

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi. *Türkiye-AB İlişkileri.*

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskileri.tr.mfa> (10.10.2010)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Resmi İnternet Sitesi. (25.12.2002). *TBMM Tutanak Dergisi. 22. Dönem 1.Yasama Yılı 15. Birleşim. 2*

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil1/bas/b015m.htm> (16.10.2010)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Resmi İnternet Sitesi. *29 Haziran 2006 Tarihli ve 5532 Sayılı Terörle Mücadele Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.*

<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5532.html> (16.10.2010)

Raporlar

Commission of the European Communities, *Regular Report on Turkey's Progresses Toward Accession*. (1998). Brussels: COM (1998)771.

Commission of the European Communities, *Regular Report on Turkey's Progresses Toward Accession*. (13.10.1999). Brussels: COM (1999)513

Commission of the European Communities, *Regular Report on Turkey's Progresses Toward Accession*. (08.11.2000). Brussels: COM (1999)713

Commission of the European Communities, *Regular Report on Turkey's Progresses Toward Accession*. (13.11.2001). Brussels: SEC (2001)1756.

Commission of the European Communities, *Regular Report on Turkey's Progresses Toward Accession*. (09.10.2002). Brussels: SEC (2002)1412.

Commission of the European Communities, *Regular Report on Turkey's Progresses Toward Accession*. (05.11.2003). Brussels: SEC (2003)1212

Commission of the European Communities, *Regular Report on Turkey's Progresses Toward Accession*. (06.10.2004). Brussels: SEC (2004)1201.

Commission of the European Communities, *Regular Report on Turkey's Progresses Toward Accession*. (09.11.2005). Brussels: SEC (2005)1426.

Commission of the European Communities, *Regular Report on Turkey's Progresses Toward Accession*. (08.11.2006). Brussels: SEC (2006)1390.

Commission of the European Communities, *Regular Report on Turkey's Progresses Toward Accession*. (06.11.2007). Brussels: SEC (2007)1436.

Commission of the European Communities, *Regular Report on Turkey's Progresses Toward Accession*. (05.11.2008). Brussels: SEC (2008)2699.

Commission of the European Communities, *Regular Report on Turkey's Progress Toward Accession*. (14.10.2009). Brussels: SEC (2009)1334.